Přítomnost

ROČNÍK I. V PRAZE 28. února. ČÍSLO 7.

Politika

Ferd. Peroutka:

Filosof půvabné demokracie.

»... if you can walk with Kings — nor lose the common touch ...«

Rudyard Kipling: »If ...«

V básni, nazvané »Jestliže ...«, kterou by měl každý mladý muž, hledající nějakou radu pro sebe, znáti spíše než cokoliv jiného, uvádí Kipling mezi znaky pravého muže: uměti se procházeti s králi, neztráceti však styku s prostým člověkem. Hodlám promluviti o autoru, jenž se zdá býti pln právě této vlastnosti, a hodlám o něm promluviti s hlediska zájmů demokracie, nad kteréžto hledisko nezdá se v této době žádné jiné býti potřebnějším ani směrodatnějším.

Ačkoliv Gilbert Keith Chesterton žije v Anglii, o níž bylo napsáno s hlubokým oprávněním, že »tam není člověk nucen býti vážným, chce-li býti opravdovým«, přece vysloužil si i ve své vlasti nepřízeň všech nudných lidí a mnohý těžkopádný autor cítí se nad něho povýšeným, zíraje s oblibou na své těžké boty. U nás pak docela má Chesterton běžnou pověst vtipálka, který metá kozelce před dveřmi, za nimiž jsou zavřeny vážné problémy. Mimo to způsobil svým opravdovým přátelům těžké rozpaky, háje a velebě církev katolickou, a způsobil jim rozpaky ještě větší, když během posledního roku začal vyhledávati společnost těch, kdož jsou zváni bojovnými katolíky. Pokrokáři jím upřímně pohrdají.

Avšak jest možno hájiti s určitou nadějí na úspěch thesi, že uprostřed vtipů, jichž nelze popříti, tají se vážný obsah, a že dokonce demokracie, tato jediná vrata, jimiž nám lze jíti, může u něho nalézti spíše než kdekoliv jinde, čeho jest jí velmi potřebí: radost a potěšení ze sebe. Jsou hlubocí spisovatelé, jako Marx, kteří vám dokáží, že socialismus přijde, poněvadž podle určitých zákonů a formulek nemůže přijíti nic jiného; mluví o nutnosti, s jakou se pohybují hvězdy. Jsou spisovatelé, kteří se stejnou neosobností vám totéž dokáží o demokracii. Jsou však také spisovatelé, kteří sice nedokazují, že demokracie musí přijíti na základě jakýchsi zákonů, tvrdých jako kámen a železo, kteří však vylíčí demokracii jakožto nejkrásnější a nejužitečnější věc pod sluncem. Do této, snad vyšší, jistě však potřebnější kategorie patří Chesterton. Pravíme p o t ř e b n ě j š í, neboť chceme-li demokracii, je především třeba vzbuditi zálibu pro ni. Pouhé zákony vývoje jsou potrava poněkud příliš vegetariánská pro lidskou duši.

Chesterton mluví vtipně o všech věcech, nevyjímaje ani demokracii. Ale jeho žert není běžného rázu: nezabíjí, nýbrž oživuje. Obyčejně se může říci o spisovatelích, kteří si libují v dělání žertů, že by pro vtip zabili vesmír. Ale Chesterton by pro vtip spíše vesmír oživil. Voltaire zabil svým vtipem boha, Chesterton svým vtipem oživuje i trávu a kamení. Jeho vtip je nejskvělejší tam, kde ukazuje významnost a životnost malých věcí, kde něco poníženého, jako patník nebo kovářský měch, se náhle pozdvihne proti přezírání. Dovede učiniti z oblázku detail z čarodějné jakési historie, a mluví-li o noži na krájení chleba, vloží do toho tolik strhující významnosti, jako jiný autor, mluví-li o meči na rubání hlav. V tom je pravým opakem na příklad Bernarda Shawa, který má obrysy velké a nudné, jakmile zmizí zajímavost jeho kritiky. Největší chválou Chestertonovou jest, že dovede vylíčiti život jako nesmírně bohatý a zajímavý shluk. I my někdy, za zvláštních okolností, dovedeme se zachvěti nad nepatrnými věcmi svého okolí, a někdy zdá se nám třeba malý lesní lom a dva zmrzlé šipkové keře oplývati důležitosti kosmu. Chesterton jest ustavičně v tomto šťastném stavu, který jest stejně šťastný pro spisovatele jako pro člověka. Není však autora, který by lépe dovedl promluviti o slávě demokracie, nad toho, který dovede viděti obyčejné věci v krásném a významném světle. Neboť demokracie není nic jiného než vláda obyčejných lidí. Chesterton, který povýšil obyčejné věci, jako poštovní schránku, nemohl nepovýšiti i obyčejného člověka, jako listonoše nebo nějakého pijáka piva. A demokracie jest problém obyčejného člověka.

Ke konci minulého století učili nás filosofové většinou opovrhovati člověkem. V prvních letech tohoto století počal nás Chesterton učiti chovati se k němu se zdravou úctou a nalézati v něm zalíbení. Ukazuje lidi jako velmi milé tvory, a jest málo pocitů, které by byly věci demokracie prospěšnější. Jest snad ještě prospěšnější k tomuto účelu, viděti lidi jako tvory milé než jako tvory rozumné. Platonova republika moudrých zdá se býti bezbarvou proti Chestertonově říši obyčejných. Lépe by bylo žíti v této než v oné. Udělav lidi milé, je schopen dáti nám pocit vlasti a domova na této zemi. Jak mnoho intelektuálů z konce století se potácelo bez pravé vlasti! Někteří utíkali myšlenkami do středověku, a Huysmans vylíčil nám krajní případ intelektuála, který hledá uspokojení v dokonalé barvě ponožek. Ale Chesterton, jenž dovede viděti lidi tak milé, jako to dovedl Dickens, způsobí, že se cítíme doma ve své ulici. Není, zač bychom měli býti více vděčni. Když jsme byli prošli mnohými smutnými spisovateli, máme u Dickense a Chestertona pocit, že jsme se náhle ocitli u teplého krbu, který vrhá svou zář na cestu. Demokracie a socialism jistě potřebují vědy, ale i pocitu, že lidé jsou milí a že to není nefilosofické, tiskneme-li ruku obyčejnému člověku. Z Tolstého na příklad nikdy vás neovane tak příjemné teplo. Tolstý byl demokrat, ale jeho demokracie byla mučivá a smutná. Chesterton je demokrat, ale jeho demokracie je radostná. Cítí se nejdemokratičtějším v okamžiku, kdy se směje.

Když jsem poprvé slyšel o Chestertonovi, bylo mi řečeno, že jest to velmi skvělý spisovatel, který ve své knize skoro všechno haní: Shawa, Kiplinga, Wellse, indické básníky a evropské rozumáře, Tolstého a lidi cestující po světě. Zeptal jsem se, co tedy vlastně chválí. »To lze těžko říci,« bylo mi řečeno; »chválí tak trochu Shakespeara, více církev katolickou, bibli, detektivky, Irčany a pohádky.« — To bylo zřejmě neurčité a nebylo možno se v tom dopátrati žádné souvislosti. Pravda jest, že lze těžko pochopiti, co a proč Chesterton chválí.

dokud nepochopíme, že v podstatě vždy chválí prostého člověka. Tam, kde proti intelektuálům povyšuje obyčejného člověka jakožto rozumnějšího, píše své nejrozkošnější stránky.

Všechna Chestertonova záliba v lidu a demokracii je uložena v jeho knize o Dickensovi. Domnívám se, že v skrytu srdce pokládá Dickense, jenž poznal dříve život než školu a jenž »pravděpodobně znal nejhorší slova anglického jazyka dříve než nejlepší«, za největšího spisovatele světa. Oslavuje Dickense, poněvadž byl demokrat a byl lidový. Podle jeho názoru měl by občan středních anglických tříd o sobě mluviti s touž hrdostí, jako občan římský.

»Nebyl,« píše o Dickensovi, »jako naši obyčejní demagogové a žurnalisti. Dickens nepsal, co chtěl lid. Dickens chtěl, co chtěl lid.«

V intelektualismu neshledává Chesterton žádných možností radosti, ba ani možnosti poesie velkých obrysů.

»Na panáčkovém divadle,« praví kdesi, »sotva byste mohli postaviti moderní dialog o manželství, ale den Posledního soudu byste na něm mohli zahráti zcela lehce.«

»Dickensova moc je v tom, že vyjadřoval se zcela neobyčejnou energií a skvělostí věci blízké obecné mysli.«

A vysvětluje dále, co míní »obecnou myslí«.

»O obecnosti a obecné mysli mluví se nyní jako o čemsi nižším, jako o mysli pouhé luzy. Ale obecná mysl znamená mysl všech umělců a heroů; jinak by nebyla obecná a společná. Plato měl obecnou mysl; Dante měl obecnou mysl; jinak by tato mysl nebyla obecná. Obecnost znamená cosi společného světci i hříšníkovi, filosofovi i hlupákovi; a této mysli se Dickens zmocnil a rozvíjel ji. V každém člověku jest cosi, co miluje děti, co se bojí smrti, co má radost ze slunce; z těchto věcí se těší Dickens.«

Budu nyní velmi často citovati; ale to jest správné, neboť Chesterton je autor, který s větší skvělostí než kdo jiný dovede vyjádřiti své myšlenky.

Intelektuálové obyčejně vytýkají lidu nedostatek poesie, velikosti a citu. Chesterton totéž vytýká intelektuálům. Vytýká jim zejména, že nevědí kudy kam, že »nepozorují už ani nic paradoxního v tvrzení, že dveře nejsou dveřmi«, kdežto v lidu jest vždy plno víry a optimismu.

»Základní rozdíl mezi začátkem a koncem devatenáctého století jest prostý, avšak ohromný. První období bylo plno zlých věcí, bylo však plno nadějí. Druhé období, fin de siècle, bylo dokonce jaksi plno dobrých věcí. Ale bylo zaměstnáno otázkami, v čem spočívá dobro dobrých věcí. Radost sama stala se bezradostnou; a boj Cobbettův byl šťastnější než hostina Waltera Patera... Nad dny Cobbettovými černala se šibenice; avšak černala se na pozadí svítání.«

»Dickens jest duševně zajedno s chudými, to znamená s velkou massou lidstva. Ale není bodu, ve kterém by s nimi byl více zajedno než v tom, že ukazuje, že není žádné spojitosti mezi mužem nešťastným a mužem pessimistickým. Starost a pessimism jsou vskutku jaksi věci protikladné, poněvadž starost se zakládá na ceně něčeho a pessimism na ceně ničeho. A opravdu shledáváme, že ti básnici nebo političtí vůdci, kteří pocházejí z lidu, a jejichž zkušenosti byly opravdu kruté, jsou nejčilejší lidé světa.«

»Dickens a jeho škola měla veselou víru v demokracii«, praví Chesterton, a zdá se, že neví, co by řekl o Dickensovi lepšího.

»Jest zbytečno, abychom se pokoušeli představiti si Dickense a jeho život, nedovedeme-li si představiti při nejmenším tu starou atmosféru demokratického optimismu — důvěru v obyčejného člověka.«

»Jestliže vás demokracie zklamala, nemyslete na ni jako na prasklou bublinu, nýbrž aspoň jako na zlomené srdce, jako na starou záležitost své lásky.«

Chesterton uznává, že situace lidu bývá leckdy nezdravá a ubohá. Nedívá se na lid rousseauovskými brýlemi mámení a nic nebájí o jeho růžových tvářích. Ptá se však, jsou-li intelektuálové zdraví; mimo to ptá se také, jsou-li intelektuálové rozumní. Nade všechno však klade otázku, mohou-li intelektuálové býti skutečně velicí. Kdekoliv o tom počne mluviti, dochází k závěru, že osamělý a pyšný intelekt není pohybující silou. Kořeny velikosti nejsou v rozumu, nýbrž v prosté lidskosti. Dílo intelektuálovo bliká jako svíčička, avšak v lidu je obsažena věčnost. Praví, že není idey, která by se lépe hodila k tomu, plodit velké lidi, nad ideu, že všichni lidé jsou si rovni.

»Nehodlám hájiti ideu rovnosti proti slavnostním a dětinským útokům, jimž je podrobena se strany bohatých a učených lidí dneška. Chci pouze stanoviti jeden z jejích praktických důsledků. Jeden ze skutečných a jistých důsledků idey o rovnosti všech lidí jest, že plodí skutečně velké muže... To nám bylo skryto, poněvadž jsme pošetile ctili výjimečné muže bez kamarádství a bez jakékoliv nakažlivé cnosti. Tento typ Caesara existuje. Existuje velký muž, jenž způsobuje, že každý muž se cítí býti malým. Avšak skutečně velký jest ten muž, který způsobuje, že každý muž se cítí velikým. Duch ranného století plodil velké muže, poněvadž věřil, že lidé jsou velicí. Plodil velké muže, dodávaje odvahy slabým. Jeho výchova, jeho obyčeje, jeho rétorika směřovaly k tomu, aby v každém povzbuzovaly velikost. A poněvadž v každém povzbuzovalo velikost, je přirozeno, že v někom skutečně velikost splodilo... Nejlepší muži francouzské revoluce byli v tom, co měli nejlepšího, prostí a obyčejní lidé. Z toho důvodu náš věk nemůže nikdy pochopiti Napoleona. Poněvadž byl čímsi velkým a vítězným, předpokládáme, že musil býti čímsi mimořádným a nelidským. Někteří praví, že to byl Ďábel; jiní praví, že byl Nadčlověk... Marně se pokoušíme odkrýti tajemství za tou nesmrtelnou kovovou maskou. Moderní svět se vší svou jemností nikdy se nedopátrá jeho zvláštního tajemství; neboť jeho zvláštní tajemství bylo v tom, že byl takový jako ostatní lidé... Velcí lidé plodí despotism, avšak demokracie plodí velké lidi...«

»Carlyle zabil hrdiny. Zabil je, vnucuje každému muži otázku: Jsem silný nebo slabý? Sliboval jsem slávu; sliboval jsem všemohoucnost. Nezjevili se. Nezjeví se nikdy. Neboť skuteční hrdinové, o nichž psal, zjevili se z extase obyčejného člověka.«

»Nemáme velkorysých mužů hlavně proto, že je stále hledáme. Jsme znalci velikosti, a znalci nikdy nemohou býti velicí.«

»Omyl Diogenův jest ve faktu, že opomenul pochopiti, že každý člověk jest i počestný i nepočestný... Jako křesťanství hledalo počestného muže v zloději, tak hledala demokracie moudrého muže v hlupákovi. Dodávala hlupákovi odvahu býti moudrým.«

Chesterton, jak patrno, obrací známé přísloví a praví: Jest pouze krok od směšného k vznešenému. Wilson napsal: »Je-li demokracie pozorována v detailu, musí býti shledána ošklivou.« Toho by Chesterton nikdy nenapsal. Jemu jeví se demokracie právě v detailech v rouchu půvabné vznešenosti. Vidí pravou anglickou tradici, jíž je oddán celým srdcem, ne v nějakém vznešeném snivci, ale ve Falstaffovi, jenž nejvíce mluví

k obyčejnému člověku; praví: »Falstaff, tato veliká hora anglického smíchu a anglického sentimentalismu, tento velký, zdravý, lidský anglický humbug, jemuž nemůže býti rovno mezi národy.« Tato záliba v obyčejném člověku nevynořila se u Chestertona pojednou. Jest to pouze vyvrcholení staré anglické tradice. Tento národ měl už dříve než kterýkoli jiný i v poesii zálibu ve všedních látkách. Chaucer a Shakespeare, na nichž spočívá celá anglická literatura jako na sloupech, byli autoři velmi lidoví. Angličané nikdy nebyli klassičtí racionalisté jako Francouzi, a sotva by sehnali pro nějakou slavnostní příležitost hru, jako mají Francouzi ve studených tragediích Racinových, kde hrdinové chodí slavnostně po prknech a sami o sobě tvrdí: »má duše vznešená . . .« Woodrow Wilson, mluvě o Bagehotovi, stanovil zálibu v obyčejném člověku jako rys anglické povahy:

»Mezi vlastnostmi, které chválí na Shakespearovi, jmenuje Bagehot také jeho širokou shovívavost a jeho sympathie pro duchy nelogické a skromnější. Jest mu to dokladem Shakespearovy velikosti, že se nedal rušiti malostí, a že, mluvě o takových rysech, nebyl pouze trpělivý, nýbrž také spolucítil. »Kdyby byl každý logický a literární,« volá, »jak by pak měli býti ještě metaři, ponocní nebo bednáři? Trpělivé soucítění, dobrotivé kamarádství k omezené inteligenci, která nutně musí vyjíti z těsných poměrů — to se zdá ve skladbě ducha mnohostranného genia nutným živlem, i když překotní a nedovzdělaní duchové tím opovrhují. Jak má býti svět obsluhován? — ptá se jeden host u Chaucera. Potřebujeme právě tak tažné koně jako závodní, kočí jako poety. Konečně to není ani tak zlé býti jednoduchým člověkem a míti za rok jednu myšlenku.«

»Schopnost Bagehotova, rozuměti duchům podřadným, je přesvědčivou stránkou jeho bytosti; není lepšího dokladu pro původní a vynikající nadání. S klidem pozoroval, byt i se skvostnou chladnou zvědavostí, že svět stojí ve většině věcí pod vládou prostředního člověka . . . V tom všem je skryta zdravá znalost té okolnosti, že tupé všední úsudky konec konců udržují společnost pohromadě.«

Jak patrno, již v Bagehotově době tvořil se duch Chestertonův. A charakterisuje-li Chesterton velkého spisovatele jako autora, který »vyjadřuje se zcela neobyčejnou energií a skvělostí věci blízké obyčejné mysli«, — charakterisoval Bagehot velmi podobně dobrého státníka: »Konstituční státník je muž obyčejných mínění a neobyčejných schopností.« To zdá se býti velmi oblíbeným míněním v Anglii. Přijel k nám nedávno jakýsi významný Angličan, a v rozhovoru s českým žurnalistou pravil, že to, na čem záleží, chceme-li něco docíliti, jest »mysliti jako mudřec a mluviti jako muž z lidu.« Chesterton je patrně přesvědčen, že nelze ani se naučiti dobře psáti bez stálého styku s prostým člověkem. Jest v tom mnoho pravdy. Rozhodně nejjistější způsob, jak si pokaziti styl, jest v stálém a každodenním styku s nějakou literární společností. U nás lidé, o nichž vzniklo podezření, že jsou nakloněni anglickým methodám myšlení, jsou populárně představováni jakožto usazení v lenošce s nějakou půlkilovou anglickou revuí v ruce. Ale Anglie není uzavřena v půlkilových revuích. Můžeme si u nás doma opatřiti trochu anglického ovzduší, budeme-li psáti a mysliti tak, aby muž, jenž prodává hrozinky, tomu rozuměl a shledával v tom pro sebe něco cenného a užitečného. Pravý anglikanism je v útěku před literárními manýrami a neřestmi.

Obyčejný člověk jeví se Chestertonovi stejně jako Bagehotovi dobrým stavebním materiálem, rozhodně lepším než člověk neobyčejný. Napsal o tom tyto krásné řádky v »Hereticích«:

»Pan Shaw nemůže pochopiti, že to, co v našich očích jest hodnotno a co lásky zasluhuje, tot člověk starý — pivo pijící, náboženstva tvořící, bojující, podléhající, smyslový, úctyhodný člověk. A věci, které byly založeny na tomto tvoru, věčně trvají; věci, které byly založeny na fantasii Nadčlověka, zemřely s umírajícími kulturami, které je zrodily. Když Kristus ustavoval svoji velkou společnost, nezvolil za její základnu kámen ani brillantního Pavla, ani mystického Jana, nýbrž domýšlivce, zbabělce — slovem, člověka, Petra. Všecky říše a království padly pro svou vrozenou a ustavičnou slabost, poněvadž byly založeny silnými lidmi a na silných lidech. Ale tato jediná věc, historická křesťanská církev, byla založena na člověku slabém, a proto jest nezničitelna, neboť žádný řetěz není silnější než jeho nejslabší článek.«

»Je-li někdo opravdově vyšší než jeho vrstevníci, první, več věří, jest rovnost člověka. Tato prostota, toto téměř prosaické kamarádství jest známkou všech velikých duchů. Opravdově velkým duchům věci, ve kterých se shodují, jsou důležitější než věci, ve kterých se neshodují. Mají v sobě příliš toho starodávného smíchu, aby snesli diskusi o rozdílnosti klobouků dvou lidí, kteří oba se narodili z ženy, a o rozdílu jemně odlišných kultur dvou lidí, kterým oběma jest umříti. Veliký člověk první skupiny jest roven jiným lidem, jako Shakespeare. Veliký muž druhé skupiny jest na kolenou před jinými, jako Whitman. Veliký muž třetí skupiny jest vyšší nad jiné, jako Whistler.«

Idea o prvotním hříchu jest vskutku velmi stará, ale tak, jak ji podává Chesterton, je z nejpozoruhodnějších idei nové doby a tvoří praktický základ demokracie:

»Carlyle pravil, že lidé většinou jsou blázni. Křesťanství s rozhodnějším a uctivějším realismem praví, že všichni jsou blázni. Nauka tato zvala se kdysi naukou o prvotním hříchu. Možno o ní mluviti též jako o nauce o rovnosti lidí. Všichni lidé mohou býti zločinci, jsou-li pokoušeni, všichni lidé mohou býti heroy, jsou-li inspirováni. A tato nauka úplně potírá pathetickou víru Carlylovu v málo moudrých.«

»Demokracie není založena na soucitu k prostému člověku; demokracie je založena na úctě k prostému člověku, nebo, chcete-li, na strachu z něho. Nezastává se člověka, protože jest tak ubohý, nýbrž protože jest tak vznešený. Po pravé republice nejdemokratičtější na světě jest dědičný despotismus. Rozumný despotismus — totiž despotismus z volby — jest lidstvu vždy klatbou, poněvadž jím dostává se k otěžím nějaký nadutec, který špatně rozumí a špatně vládne obyčejnému člověku a nadobro pro něho nemá bratrského respektu. Ale nerozumný despotism jest vždy demokratický, poněvadž nastolen jest muž všední. Nejhorší formou otroctví jest tak řečené césarství nebo zvolení nějakého skvělého nebo smělého muže despotou, že se k tomu hodí. Neboť to znamená, že lidé volí representanta ne proto, že je representuje, nýbrž proto, že je nerepresentuje. Lidé důvěřují prostému muži jako Jiřímu III. nebo Vilémovi IV., protože též jsou prostí a důvěřují mu. Ale lidé důvěřují velkému člověku, protože nedůvěřují sobě. Dědičný despotism je tedy v podstatě a pojmu demokratický, poněvadž vybírá z lidstva nazdařbůh.«

Chesterton bude nepochybně mnohým filosofem vývoje zván reakčním. Patrně také je takovým v leckterém smyslu. Ale bohužel dívají se filosofové vývoje na lidského jedince většinou chladně jako na veš mezi dvěma sklíčky. Chesterton se však dívá pohnutě na jedince jako na horu plnou bohatství. Nechť zachrání pokrokové směry pro sebe něco z tohoto starého a slavného pohnutí. H. G. Wells promluvil o Chestertonovi velmi důvtipně se svého vývojového stanoviska:

»Dva schopní angličtí spisovatelé, p. Chesterton a p. Belloc, líčí nám věk, kde se pije víno, hlasitě zpívá, kde se žije pozemsky vedle starých zvyků v práci a ve zdraví a ovšem také bez hygieny. Spisovatele tyto možno nazvati pohanskými v tom smyslu, že svým srdcem náležejí venkovanům a nikoliv měšťákům, také však křesťanskými v duchu osadního faráře. Nad ně není konservátorů s tak jasnými mozky a s takovou důsledností. Jejich učení je pouze logickým výrazem nesmírného množství konservativních citů. Veliký počet méně pronikavých duchů sdílí jejich nepřátelské smýšlení k novotám a vědeckému bádání. Oni však mají vřelý smysl pro hřejivé, důvěrné výrazy prapůvodních citů a nepamětných prostředků... Chesterton i Belloc jsou článkem veselého rytmu lidského života pod sluncem a jest je nutno přijmouti z rukou osudu jako integrující část nekonečného dramatu lidstva spolu s údělem obžinek, milování a smírného umírání po životě počestně stráveném.«

Wells má nepochybně pravdu ve většině věcí, které říká. Má pravdu, kde mluví ve jménu zákonů vývoje. Chesterton by nejraději zachránil Anglii malých a veselých dvorců. Ale zákony vývoje nic nepovídají lidské duši; jsou to kleště, v nichž vězíme. Wells má pravdu ve všech věcech, jež se týkají vědeckého bádání; Chesterton má pravdu ve všech věcech, jež se netýkají vědeckého bádání. Wellsův systém je snad správný; ale záchrana lidstva je v tom, přijde-li do Wellsova systému člověk Chestertonův, veselý, prostý a vitální, a bude-li to jeho obyčejný piják piva, který bude seděti u elektrických kamen budoucnosti. Bude-li tento člověk míti ruku na páce podivuhodných strojů, jež s takovou prozíravostí vidí Wells, můžeme býti klidni. Představa budoucnosti, kterou nám nabízí sám systém Wellsův, jest hrozná. V jeho »Stroji času« není nic útěšného. Lidstvo je tam rozděleno na dvě plemena, jedno něžné a růžové, které žije nad zemí v rozkoši, a druhé černé a pracující, které žije pod zemí a za temných nocí chytá ony růžové bytosti a požírá je. Wellsův člověk budoucnosti se stává stvůrou a přízrakem, i když je něžný a růžový. Máme-li na vybranou, rozhodně se nám jeví Anglie malých a veselých dvorců sympatičtější, a konservativní city nezdají se nám postrádati veškeré ceny. Wells má svou pravdu, ale i Chesterton má svou; ta spočívá ve staré větě: »Co platno člověku, kdyby celý svět získal a na duši své škodu utrpěl.« To jest cosi, co zůstane pravdou i za sebe pokročilejšího vědeckého bádání.

Dr. Adolf Stránský:

Co jest s úspornou komisí?

Pan senátor dr. Adolf Stránský napsal v zapomínané věci úsporné komise předsedovi senátu dopis, který nám laskavě dal k disposici.

23. února 1924.

Pane presidente!

Když roku 1921 celá veřejnost naše shodovala se v názoru, že životospráva republiky postavena jest na základy, které nebyly přiměřené ani počtu obyvatelstva ani hospodářským silám republiky, a že nadejde doba, kdy průmysl, obchod a živnosti, na jejichž poplatnost republika hlavně jest odkázána, nebudou s to, aby snesly ta velká daňová břemena, jichž je třeba na úhradu nepřiměřeně ohromných výdajů státních, s nimiž ruku v ruce kráčí drahota veškerých životních potřeb, tu bylo všeobecně uznáno, že této nehospodárnosti čeleno býti musí zavedením všeobecné spořivosti, jak v životě jednotlivců tak i v životě státu, kterýž jest povolán jíti svému obyvatelstvu dobrým příkladem vstříc. Sněmovna i senát vzchopily se tehdá k velkému činu a vyvolaly instituci, kteráž svojí kompetencí měla přesahovati i pravomoc zákonodárných sborů a směla na rozdíl od jiných konstitučních států zasahovati co nejpůsobivěji do moci exekutivy.

K zjednání všestranné a účelné spořivosti ve správě a hospodářství státu, zemí, žup a župních svazů, zejména též v podnicích, ústřednách a komisích, zřízena byla zvláštní parlamentární komise, sestavená ze členů jak sněmovny tak i senátu a opatřená mimořádnými právy. Měla zejména zkoumati, zda vydání vlády nevybočují z rozpočtu, jsou-li pro ně potřebné doklady, jsou-li podle zákona řádně poukázána a súčtována, jsou-li vydání ta hospodárná a úměrná k finanční síle státu, zemí, žup a župních svazů a berní schopnosti poplatnictva, zda věcný náklad v rámci rozpočtu na zařízení a provozování určitého podniku nebo oboru správy jest v náležitém poměru k úkolům dotyčného sboru, zda stav zaměstnanců, hledíc k počtu, odpovídá potřebě dotyčného oboru a bylo-li při jejich jmenování a povyšování dbáno zákonných předpisů.

Tak daleko jde pravomoc této komise, že může se dožadovati součinnosti nejvyššího kontrolního úřadu v tom směru, aby jí na požádání předložil spisy o vykonaných nebo prováděných revisích i účty a doklady k účelům revisním dožádané a aby účastnil se v mezích své působnosti jednání této komise.

Sněmovní zpravodaj o zřízení úsporné a vyšetřovací komise parlamentní konstatoval za souhlasu sněmovny, že rostoucí deficity rozpočtu a stoupající zadlužování státu nabývají hrozivého významu pro udržení nutného státního pořádku a pocitu bezpečnosti samotného občanstva, znepokojeného obavami o budoucnost samostatného státu. Konstatoval dále, že jsme válkou schudli, výrobnost že poklesla, že vydělváme tolik jako před válkou a všechno to že nás nutí, abychom užili zcela jiných měřítek na výdaje v administrativě a ve správě státní, než jak bylo před válkou. Vedle toho, pravil zpravodaj, naše státní správa trpí tím, že jsme přejali celou administrativu mechanicky ze starého Rakouska a jen jsme doplnili vrchní stavbu její posledními instancemi administrativy a soudnictví, a není proto divu, že v organismu státním nacházíme leckde překrvení, co zatím jiné části trpí nedokrevností. Když k tomu připočteme přepolitisování našeho státního života a mravní úhony, jež s sebou přinesla válka, vidíme, že úspory ve státní správě musí býti jednou z hlavních složek naší hospodářské a finanční konsolidace. Tyto a ještě jiné důvody vedly zpravodaje k tomu, aby žádal usnesení na vydání zákona o zřízení úsporné komise parlamentní, kteráž, nadána iniciativní mocí, může pro stát a jeho hospodářskou i finanční konsolidaci vykonati zrovna tolik, ne-li víc jako pečlivá finanční správa svým plánem finančním..

Návrh výboru ústavního byl přijat a stal se, když senát na usnesení sněmovní přistoupil a president usnesení to svým podpisem opatřil, zákonem, kterýž dne 12. srpna 1921 pod číslem 301 byl řádně prohlášen.

I když připouštím, že struktura této komise není zcela šťastná, nemohu odolati přesvědčení, že komise vzhledem ku své přesné a dalekosáhlé kompetenci může státi se v rukou několika zkušených a cílevědomých zá-

stupců lidu účinnou a silnou zbraní na ochranu a ozdravění státního hospodářství.

Úsporná komise brzo na to byla zvolena, ustavila se a počala dosti slibně pracovati a již její pouhá existence měla za následek, že různí činitelé v administrativě z obavy před kontrolou počali s jměním republiky svědomitěji zacházet. V některých ministerstvech, jako na příklad v ministerstvu Národní Obrany, zřízena byla vlastní úsporná komise, která za přítomnosti referenta úsporné komise parlamentní revidovala a ve směru spořivosti opravovala výdaje Národní Obrany.

Úsporná parlamentní komise, bohužel, nevzmohla se k výši svého velkého úkolu. Když po krátké době svého, jak shora řečeno úspěšného jednání utrpěla svým vlastním zaviněním porážku v otázce koupě domů pro pozemkový úřad, tu místo, co by byla přijala můj návrh, aby bylo v této otázce referováno v plenární schůzi sněmovny a senátu, kterážto schůze by jistě byla zamezila obohacení pana Kabeláče na škodu státu, zamítla návrh můj z obavy, že by tím byla ohrožena koalice.

Po mém názoru je ovšem takováto obava zbytečná, neboť koalice je věcí sebezachování republiky a každá státotvorná strana by si to dobře rozmyslila, než by z nějakého podřadného, s programem strany nesouvislého stranického zájmu vydala v šanc existenci republiky a vzala na sebe takto zodpovědnost za vlastizrádný skutek. Koalice je státní nutností a nesmí sloužiti za bubáka a za španělskou stěnu pro stranické zájmy. Parlamentní úsporná komise, místo co by byla čelila odporu vlády vyvoláním plenárního usnesení, z něhož by byla vyšla zcela jistě jako vítěz nad stanoviskem tehdejší vlády, vzala do zaječích, poškodila tím svůj prestiž a vysoký účel svého poslání. Dne 3. května 1922 konala své poslední sezení a od té doby nebyla svolána.

Velká myšlenka nenalezla na své výši obratných a odvážných mužů, kteří by měli dosti vůle a neohroženosti chrániti jmění republiky. Úsporná parlamentní komise zcela zmizela s povrchu našeho státního aparátu, ku škodě státu, ale také ku škodě koalice, kterouž myslela chrániti. Vládní systém, který přenechává starost a kontrolu nad správným hospodařením radikální oposici, drží třmen demagogii, aby snáze vyhoupnouti se mohla do sedla. Či změnilo se něco od roku 1921, aby se byla stala úsporná komise zbytečnou? Byl snad snížen státní rozpočet tak, že by nesnesl dalších nutných úspor, netíží nás dosud neúměrný étát vojenský, stavební a železniční? Nebylo by různých těch afér v českém tisku, kdyby je byla řešila úsporná komise. Potřebuji jen co příklad uvésti, že poslanec Remeš s úspěchem sledoval otázku lihového hospodaření a že tato jeho práce v úsporné komisi byla přerušena zánikem této komise. Různé, sta milionů korun obnášející dodavatelské a koncesní smlouvy některých ministerských resortů volají přímo po kontrole, kterouž úspěšně prováděti může jen užší orgán parlamentu. Demokracie na poli státního hospodářství není méně nutnou než ve směrech jiných.

Z těchto a jiných důvodů myslím, že musí parlamentní komise býti vzkříšena k novému životu a proto dovoluji si, opřen o § 69. jednacího řádu, učiniti k Vám, pane presidente, zdvořilý dotaz, zdali jste ochoten přispěti k uplatnění zákona ze dne 12. srpna 1921, č. 301 tím, abyste se dohodl s presidentem sněmovny za tím účelem, aby jak ve sněmovně tak i v senátě provedena byla volba členů do úsporné komise a aby tato po vykonané volbě byla opět svolána.

S výrazem atd.

Národní hospodář

Karel Engliš:

Zálohové účty de lege ferenda.

Dr. Jaroslav Stránský vyložil v tomto časopise podstatu tak zvaných zálohových účtů bank, tedy zápůjček na běžný účet, které nebyly při upsání válečných půjček vyřízeny a zůstaly při převratu otevřeny. Jsou to pohledávky za rakouskou pozůstalostí a musí býti při liquidaci této pozůstalosti vyřízeny. Pro banky se stala otázka velmi naléhavou po rozhodnutí nejvyššího soudu, že jsou banky povinny už teď hned vraceti tyto peníze záložnám a spořitelnám, pokud je tyto dávaly prostřednictvím bank státu k disposici na běžný účet s úmyslem, že při nejbližším úpisu válečné půjčky se vyúčtují. Tato částka záloh se tak stala velmi tísnivou, ježto banky zatím nevědí ani kdy, ani v jaké měně budou tyto zálohové účty zaplaceny, a samy musí platiti hned a to v měně československé. Avšak i pokud jsou zálohy vlastním jměním banky, jsou v aktivech položkou stejně pochybnou co do splatnosti i měny. Jde o částku okrouhle asi 300 milionů korun.

Československý stát není dlužníkem těchto záloh, poněvadž není ve příčině dluhů starého Rakouska přímým právním nástupcem, jímž je nynější Rakousko, které spravuje a má liquidovati pozůstalostní massu, do které nástupnické státy podle určitých klíčů přispívají. Leč ve zcela obdobné situaci jsou též živnostníci a průmyslníci, kteří starému Rakousku dodávali své výrobky a při převratu neměli zaplaceno. Pohledávky tohoto druhu činí mnohem větší částku a bilance dotyčných podniků by se namnoze zhroutily, kdyby měly toto aktivum odepsati anebo proměniti na nižší měnu nežli je československá.

Právní svou podstatou tvoří obě tyto skupiny stejným způsobem tak zvané administrativní pohledávky za Rakouskem a tvoří cenné aktivum pro nás, budeme-li Rakousku dopláceti za převzatý majetek, poněvadž si můžeme pohledávky ty vykompensovati. Až jich stát kompensačně použije, pak jest povinen doma je plně uhraditi věřitelům. Ale tohle vše není ještě ani co do doby, ani co do rozsahu ani co do měny jisté, a pokud by stát nemohl pohledávek těchto v československé měně plně použíti ke kompensaci, dával by jednostranný dar, kdyby pohledávky ty už dnes plně převzal. Není mimo to, jak řečeno, k tomu vůbec povinen.

Avšak řešení těchto administrativních pohledávek se stalo naléhavým a učiněn byl pokus vyřešiti u bank zálohové účty v rámci zákona o čtvrté státní půjčce, jak bylo už zde drem Jaroslavem Stránským vylíčeno. Nehledě k právní vadnosti takového řešení, jest jeho největším nedostatkem, že sice jakž takž pomáhá bankám, majitelkám zálohových účtů, avšak současně definitivně ničí nárok vůči Rakousku. Válečné půjčky totiž nám nikdo nehradí, a kdybychom sami prohlásili, že zmíněné zálohové účty jsou válečnou půjčkou, jak pak bychom mohli vůči Rakousku tvrditi, že jí nejsou? Takové řešení tedy není dle platného práva možné, není ani de lege ferenda doporučitelné, poněvadž pomáhá bankám na útraty československého státu a ničí regress vůči Rakousku.

Zálohové účty a administrativní pohledávky průmyslu jsou, jak řečeno, povahy stejné, a nelze se s nimi proto nakládati odlišně. Pro obojí se musí současně hle-

dati řešení stejné a společné. Dále řešení takové, které neničí regressu proti Rakousku. Řešení v souvislosti s válečnými půjčkami se tady vůbec nedoporučuje ani de lege ferenda, poněvadž každá souvislost by mohla snadno zploditi mezinárodní námitku válečných půjček, zvláště, když cizina po naší deflaci vidí mezi nástupnickými státy nás ráda jako dlužníka a všemi argumenty usiluje o zvýšení kvoty našich závazků.

Ostatně použití zásady zákona o čtvrté státní půjčce na tyto administrativní pohledávky by nebylo ani jinak odůvodněno a bylo by vůči jejich majitelům nespravedlivo. Zásada tohoto zákona jest tvrdá a nutí majitele válečných půjček, aby zachránili své jmění v nich uložené, jinak ztracené, úpisem čtvrté státní půjčky. Způsob záchrany tohoto jmění pak jest definitivní se stanoviska státu, který dle mírových smluv není povinen k úhradě válečných půjček, jest vědomou obětí k odčinění hospodářských a sociálních škod, z válečných půjček jinak plynoucích.

Avšak administrativní pohledávky, o které zde běží, nejsou jměním takového druhu, jsou skutečnou pohledávkou za Rakouskem, československý stát jich nemusí zachraňovati, není tedy oprávněn za záchranu vynucovati si úpis čtvrté státní půjčky, není oprávněn ani vůči bankám ani vůči poplatníkům už nyní před rozhodnutím o tom, zda, kdy a jak jich bude moci kompensačně použíti, stanoviti jakékoli definitivní podmínky pro převzetí těchto pohledávek. Neboť kdyby svého času mohl stát kompensačně použíti sto procenty, jak by mohl odůvodniti, že využil tísně dotyčných podniků a bank, nechal si pohledávky tyto postoupiti s dvacetipěti procentní ztrátou a z povinnosti upsati nad to čtvrtou státní půjčku?

To, oč běží nyní při těchto administrativních pohledávkách, není jich absolutní záchrana, nýbrž urychlená likvidace a mobilisace. Pomoci může přirozeně jen československý stát, a to ne definitivním převzetím, nýbrž ve formě zálohy s výhradou regressu vůči rakouské pozůstalosti. Už jedenkráte bylo za stejným účelem dáno do rozpočtu dvacet milionů pro malé živnostníky, ale s výplatou se, tuším, ani nezačalo z obavy před praeiudicem. Záloha nemůže býti stoprocentní, vzhledem ku nejistotě, jak bude moci býti použito valutárně těchto pohledávek ku kompensaci. Avšak snížené procento zálohy (ku příkladu padesát procent) tu neznamená, že zbytek je pro majitele pohledávky definitivně ztracen. Vždyť právě běží jen o zálohu.

Zálohy takové by přirozeně mohl poskytnouti stát jen ve formě normálně zúročitelných dluhopisů, kterých by mohl nabyvatel použíti ku prodeji, lombardu atd. a tím mobilisovati aspoň část dotyčného aktiva vůči Rakousku. Je-li tedy pomoc předběžnou mobilisací dotyčných administrativních pohledávek, nelze ji činiti ilusorní povinností úpisu podle zákona o čtvrté státní půjčce.

Má-li stát pomoci zúčastněným podnikům ku předběžné likvidaci zálohových účtů a administrativních pohledávek, jest k tomu pohnutkou potřeba a tísnivá situace podniků.

Proto nebude žádného důvodu, aby zálohové účty a administrativní pohledávky byly likvidovány tímto způsobem generelně a lineárně, nýbrž podle skutečného stavu potřeby toho kterého podniku. Čili jinými slovy: ku řešení zálohových účtů a administračních pohledávek za Rakouskem jest třeba nového zákona, který by zmocnil finanční správu, aby případ od případu podle stavu potřeby dotyčného podniku poskytovala až do padesáti procent těchto pohledávek zálohy ve formě státních dluhopisů s výhradou regressu proti Rakousku. Legislativní rozřešení této otázky stalo se pilným též proto, poněvadž volený způsob úhrady zálohových účtů podle zásady zákona o čtvrté státní půjčce způsobil právní nejistotu tím, že zúčastněným bankám byl úpis právoplatně povolen, peníze na úpis byly složeny, titry však vydány nebyly, takže dnes nikdo neví, co vlastně platí.

Literatura a umění

Karel Čapek:

Poslední Epos čili Román pro služky.

Už jsou dvě hodiny v noci, a do konce zbývá ještě sto padesát stránek. A Fany nebo Marie v pruhovaných peřinách čte:

»‚Nikoliv,' vykřikla Berta hlasem strašlivým, a skácela se ve mdlobách.«

Nebo: »Tu zachechtal se bídák a probodával Andělu ďábelskými pohledy. ‚Nyní mi neunikneš více,' zasyčel a vrhl se na ubohou sirotu.«

»‚Přísahám vám, hrabě de Belval,' pravila Cecilie hlasem velikým, ‚že tajemství své vezmu s sebou do hrobu.'«

»Rty jejich setkaly se v prvním cudném políbení. ‚Či je to pouhý sen?' vzdychla Angelica a musela se opříti, aby neklesla. V tom otevřely se dvéře a do komnaty vešel . . .«

»‚Tento šlechetný muž,' pravil dobrý notář hluboce jsa pohnut, ‚je vlastní otec váš, slečno de Cléans. Nuže vězte, že před dvaceti léty, krátce před vaším narozením . . .'«

— Už jsou tři hodiny v noci, a petrolejová lampička ještě nezhasíná. Marie nebo Fany musí o šesté vstávat, bude se prát, paní bude celý den bručet; ale pochopte přece, že Marie nebo Fany musí doprovodit slečnu de Cléans k oltáři. »A když se po roce hrabě de Belval navrátil z cesty kolem světa, přišel právě včas, aby byl kmotrem rozkošnému děťátku . . .«

Díky bohu, dopadlo to dobře; Marie nebo Fany může nyní pokojně usnout, ale i já mohu pokojně usnout. Jsou chvíle, kdy jsem ochablý a smutný; nevěřím už sobě ani světu, žvýkám svou omrzelost, předu v mozku tak šedivé pavučí, že by i vám z toho bylo smutno. A když mne stará posluhovačka vidí v takovém stavu, sežene mi nějakou tu tlustou knihu bez desek, nevím kde v sousedství si ji vypůjčí, a povídá, že to jako je moc dobrá knížka, tu že by si měl pan doktor přečíst. Říkám to proto, abych vysvětlil, proč má znalost této literatury je poněkud nesoustavná. Obyčejně schází titulní list; vskutku nevím ani jedno jméno knihy nebo autora. Ostatně na jménu zde záleží tak málo jako na jménu skladby, kterou hraje dole na dvoře flašinet. Krása flašinetu stejně jako krása takového románu je neosobní, bezejmenná a obecně lidská.

Až budete zklamáni vším, nemocni nebo zrazeni, vezměte do rukou román Mariin nebo Fanin a čtěte, čtěte do dvou hodin.

Především musíte rozeznávat »román pro služky« a kalendářovou literaturu. Kalendářová literatura po-

chází po přeslici (neboť je plodem po výtce ženským) z realismu. Román pro služky je přímý potomek romantiky. Fanin nebo Mariin román pochází konec konců z rytířské epiky. Může se honosit tradicí starší než křesťanství. Jeho kořeny sahají do dob mythických. Jeho počátky najdete v pohádkách.

Už dávno se zjistilo, že zatím co pán čte se zálibou román ze života velkoměstské spodiny, služka čte se stejnou zálibou román ze života vévodů a hrabat. Je to docela přirozeno: každého romanticky láká jiný a neznámý život; a zatím co pán ponořen ve svou knížku prožívá imaginární možnost býti vyvrhelem společnosti, prožívá služka stejně podstatnou možnost býti hraběnkou. Tím způsobem literatura vyrovnává sociální nerovnosti tohoto světa.

Avšak tenhle sociální výklad tak docela nestačí. Myslím, že vévodové a hrabata Fanina či Mariina románu jsou variace na epické thema rytířů, princů a králů; a že Fany a Marie ve svých pruhovaných peřinách navazují na tisíciletou tradici Velkého Hrdinského Eposu. Fany má sice ráda zámečníka a Marie si vezme krejčího; avšak na dně jejich srdcí dřímá pravěký epický pud, kult hrdiny, náruživost obdivu, uctívání moci a nádhery. V tomto epickém světě bohatství a urozenost není sociální nerovností, nýbrž daleko prostěji a původněji idealisací a oslavou člověka. Marie ví, že její krejčí nemůže překypovat ušlechtilými a hrdinskými skutky, protože na to prostě nemá pokdy; nikdo z jejích známých nemůže být dokonce ani ďábelským bídákem, protože na to nemá pokdy. Je potřebí býti hrabětem či vévodou, aby se člověk mohl bez výhrady věnovat vášním, činům, lásce či úkladům. Urozenost a bohatství jsou jaksi provozovacím prostředkem romantického konání a složitého děje. Od barona dolů počíná se oblast realismu, psychologie a případně i sociální otázky; avšak oblast epiky je od barona, bankéře nebo zločince nahoru, pokud nebereme v počet daleké země.

Obyčejný člověk, jako je Marie, Fany, já i vy, jenž toto čtete, má dost co dělat s tím, aby byl živ; zaměstnává se svým zaměstnáním, místo aby se zaměstnával svými činy; nemůže jen tak jít někoho zabít nebo se pro někoho obětovat; jsou tu, abych tak řekl, překážky čistě technické povahy. Marie musí vařit, já musím psát a vy máte co dělat svých šest nebo osm hodin denně; avšak hrabě de Belval »zdědil po otci tři sta tisíc livrů renty«; nad to se — na rozdíl od obyčejných hrabat — nezaměstnává ani politikou ani vývozem cukru aniž pěstěním holandských krav; je tak říkajíc čistým, stoprocentním epickým objektem. Je krásný a silný, je »nejlepším šermířem celé Francie«, má peněz jako slupek a srdce šlechetné: nuže, ať nyní ukáže, co dovede.

*

Mimochodem budiž podotčeno, že tento románový objekt (ať mužský nebo ženský) je zpravidla nápadně dokonalý v tom smyslu , jako je dokonalý třeba universální sádrový model nosu nebo universální rákosová panna u švadlen. Tedy nejenom že nemá příliš veliký nos nebo vysedlou lopatku, nýbrž i duševně je zbaven všech zvláštností a čistě osobních rysů. Kdyby měl veliký nos, byl by figurou Rostandovskou a náležel by už do vyšší poesie. Kdyby vášnivě rád chytal ryby, kdyby koktal, kdyby se zaměstnával studiem nálevníků, kdyby měl zálibu ve fuksiích nebo v projímacích vodách, přešel by v tom okamžiku do zcela jiného druhu literatury, kde bychom ho už nemohli sledovat. Je-li mu dovolena nějaká záliba, tedy je to lov a jízda na koni, — jak vidno, staré rytířství dovedností; jeho obličej je buď bledý nebo osmahlý; nemá pleši ani laloků, aniž bradavic, chlupů, skvrn či krabatin, nanejvýše »je zbrázděn hlubokými vráskami, jež svědčí o prožitém bolu«. Je naprosto bezvadný a destilovaný ve svém charakteru; není bujný ani ponurý, splašený ani kliďas, roztržitý ani zvědavý; jsa dokonalý, nemá žádných slabostí nebo koníčků, ale také v ničem nevyniká, leda ve statečnosti, obětavosti, lásce, šermu a jiných epických ctnostech. Stejně tak slečna de Cléans nebo kterákoliv jiná je sličná, je cudná, je anděl dobroty a oddanosti; jiných vlastností nemá.

Člověk, který má osobní vlastnosti, je především nositelem svých vlastností; nemůže tedy být čistým nositelem děje. Záleží dejme tomu na tom, aby Cecilie byla od bídáků probodena, spoutána a uzamčena v hořícím pavillonu; v takové situaci naprosto nemá váhy, že Cecilie je třeba poněkud chudokrevná, zapomnětlivá a v mnohém ohledu nepraktická; její zoufalá situace by se strašně komplikovala podobnými vlastnostmi. Pomněte, že v příští kapitole se otevrou dvéře a Cecilie vkročí do pokoje, kde se radí její vrahové. Aby t o h l e člověk dokázal, musí buď mít koňskou náturu nebo žádnou. Cecilie nemá žádnou; je to v zájmu děje. Čím složitější děj, tím jednodušší figury. Má-li být situace napínavá, nesmí být Cecilie napínavá. Kdyby se to dvoje spojilo, povstalo by něco děsného, něco na způsob Dostojevského nebo Stendhala.

*

Jinak je tomu se zloduchy. Zloduch má už na čele vtištěnu pečeť své ničemnosti; je hubený, pletí pergamenové, očí pronikavých a ledových, nosu jestřábího; často tělesně poznamenán; hlas jeho zní odporně. Ženský zloduch je bruneta oslnivé krásy a zvláště žhoucích pohledů. Zlí lidé jsou naprosto zlí; chlípnost, lakota, lež a ukrutnost se spojily, aby povstal ďábel v lidské podobě. Zloduch nemá jiných zálib než zločinných a nezabývá se ničím jiným nežli zlem. Jeho provozovací prostředky jsou neomezené a přímo čarodějné; má po ruce tajné dvéře, podzemní chodby, padáky, jedy, falšovatele listin, spojence na policii a vrahy z povolání. Může vás usmrtit otrávenou jehlicí. Je s to se přestrojit za cokoliv na světě. Vězte, že nikdy si nemůžete býti jist, s kým jednáte; takový zlosyn se přestrojí třeba za vaši vlastní ženu, a vy to nepoznáte. Docela tak se zlý kouzelník může přeměnit v divoké prase nebo v černého psa; myslím, že to přestrojování nějak souvisí s pohanstvím, magií a šamanismem.

Rovněž ostatní lidé románu jsou dobří nebo zlí. Mezi sluhy, drožkáři, hajnými a notáři najdete výtečné oddané poctivce, kteří se dají doslovně rozkrájet pro dobrou věc; a protože se účastní děje s větší horlivostí než opatrností, zajdou často dýkou nebo střelnou zbraní. Vůbec na straně zločinců je daleko víc organisace, rozvahy a důmyslu než na straně ctnostných; že přes to na konec bídníci propadnou odplatě, to dokazuje, že ctnost přes své vskutku neobyčejné vrtáctví je chráněna vyšším a zázračným řízením.

*

Pokud se týče posledního soudu, myslím, že Pán Bůh nemůže soudit hříšníky, protože je příliš dobře zná. Kdybyste si dokonale posvítili na nejvybranějšího zloducha, shledali byste nepochybně, že vlastně není tak hrozným zloduchem; že je sice zatracený mizera, ale

krom toho že má všelijaké takové slabosti, náklonnosti, bolesti a náruživosti, a byl by v tom čert, aby aspoň něco z toho se vám nezdálo vyňato z řádu pekelné špatnosti. Chci tím říci, že psychologie rozleptává určité a přehledné morální třídění dobrého a zlého; což se děje zajisté na útraty dobra a k nezaslouženému prospěchu hříšníků.

A tedy Mariin nebo Fanin román udržuje starou morální tradici, že dobré je prostě dobré a zlé že je zlé; udržuje dokonce starou mythologickou tradici, že existuje absolutně a nevyhnutelně dobrý řád a zlý řád. Jsou dobří džinové a zlí džinové; existuje nebe a peklo. Takový zlý vévoda je spíše podoben zlému džinovi nebo zlému černokněžníkovi; je přímo mythologicky špatný, tak jako je mythologicky špatná Polednice nebo čarodějnice z Perníkové Chaloupky. V něm nevystupuje zlo jako osobní charakter, nýbrž jako neosobní princip. Naopak zase Angelica či Cecilie jsou tak prostě a nesmírně ctnostné jako Popelka nebo šlechetný princ; jsou par définition ctnostné; a jelikož ctnost je krásná, jsou vedle toho také krásné.

Zde konečně si můžeme ve svých vývodech oddechnouti. Jsme na hony vzdáleni mravů korumpující psychologie; zde k nám nepřistoupí Pokušitel šeptající: Pohleď, pohleď na člověka; nyní strhnu s něho roušku, neboť věz, že jsem Umění; chci říci, že jsem Život; i nesu ti soucit a poznání. — Pravím, nic takového; v tomto světě ctnostných a zloduchů není polovičatosti ani obojetnosti, determinujících příčin ani polehčujících okolností; jasně, jako oříšek ze slupky, vyloupne se nám z přediva děje odvěčný motiv Viny a Nevinnosti.

Když se řekne »nevinnost«, musím ihned říci »protivenství«; neboť to dvoje patří k sobě s absolutní a předurčenou nutností. Z dějových a z morálních důvodů nevinnost je vystavena protivenství; je pronásledována, ohrožena ohněm, mečem a jedem, křivě nařčena, vězněna; člověk by nevěřil, jak strašně riskantní je býti nevinen. Nevinnost má při tom smůlu přímo neobyčejnou; ve své božské důvěřivosti naběhne v každou nástrahu tak slepě, že čtenář se někdy neubrání nevoli nad takovu neslýchanou neopatrností. Proč u všech všudy tam hrabě Raoul vůbec lezl, proč si nevzal do kalhot pistoli nebo aspoň někoho na pomoc? Nepomůže-li mu náhoda, je neodvratně ztracen. Nuže, co byste tomu řekli? Náhoda mu pomohla; věrný Jakub jej potají sledoval, a je to odbyto, chvála bohu. A o tři stránky dále padne Angelica do rukou padouchových, vylákána podvrženým dopisem.

Muži jsou stateční, toť pravda; jenom že do všeho vlezou. Ženy, zpravidla méně aktivní, ztěžují situaci něčím jiným: mají často nějaké tajemství a nepovědí to za živého boha, ač by se tím vše ohromně zjednodušilo. Myslí to dobře a jednají z pohnutek nejšlechetnějších; ale kdyby Cecilie včas řekla Raoulovi, že zloduch je vlastně otec Angeličin, nedošlo by k děsným událostem, následkem jichž Cecilie sešílela a hrabě de Belval byl napolo zabit. Ctnost, ponechána sobě samotné, je podivuhodně nepraktická; nesníží se k tomu, aby počítala s okolnostmi.

Naproti tomu zločin počítá se vším, jenom ne s náhodou; jsa naprosto racionální a systematický, není připraven na zázračné zasažení nepředvídatelna. Kdo by mohl tušiti, že neblahá šílená náhle nabude rozumu a vystoupí proti bídníkovi? Jaké štěstí, že věrný Jakub našel ten pohozený útržek papíru! Jak nadpřirozeně a bez nejmenší mezery uzavře se na konec usvědčující řetěz evidence! Dobro zvítězilo, ale nikoliv bez pomoci vyššího řízení, jež zdá se ovládati běh světa. Náhody, divy a nečekaná setkání rozetnou uzel protivenství utažený inteligentní a vysoce praktickou zlobou. Vina je potrestána, zlý vévoda spolkne jed, jejž nosil v prstenu; a nanejmíň jedna svatba následovaná rozkošným děťátkem korunuje dílo v znovuzřízené mravní harmonii.

Je to podivné, ale jistá věc, že čím vyšší je literatura, tím horší je konec románu. »Zločin a trest« se nekončí rozkošným děťátkem. »Paní Bovaryová« není zakončena svatbou. Strindberg je ve své literatuře příšerně bezdětný, a tak dále. Je jakýsi tajný zákon, dle něhož je literární kvalita obráceně úměrna šťastnému konci. Mariin nebo Fanin román se končí bezpodmínečně šťastně; bylo by příliš hrozné, kdyby t a k o v á nevinnost nebyla odměněna a t a k o v á špatnost usvědčena; morální kosmos byl by rozmetán, kdyby tomu tak nebylo. Pohádka by přestala být pohádkou, kdyby drak nebyl na konec zabit a čarodějnice potrestána; stala by se já nevím čím, něčím ohavně podobným skutečnosti. Kdyby se Popelka nestala na konec ženou princovou, byla by její historie jen chmurným obrazem života; dejme tomu života Mariina nebo Fanina.

*

Ano, je to tak v pořádku. Nevinnost je apriorně kladná, špatnost je apriorně a bez dalších důkazů záporná; vše, co z ní vychází, je předznamenáno záporem. Zloduch nemůže milovat; může jen nenávidět. Zloduch se nemůže usmívat; může se jen ďábelsky chechtat. Zloduch nemůže mít rozkošné děťátko; může je nanejvýše dát utratit. Ať si triumfuje ve svých úspěších; ale štěstí mu dáno není. Pro něho nesvítí slunce a nevoní květiny; obklopuje ho temnota, noc, podzemní chodby a šuškání spojenců. Celý svět je morálně rozdělen ve dví: v polovinu světlou, spanilou a ctnostnou, a v druhou polovinu černou, sychravou, děsnou a půlnoční. Myslím, že to je — v poslední formě — prastarý kultický a filosofický absolutní dualismus kladu a záporu. Tak obíhá mezi námi (bez desek a s utrženým titulním listem) nejstarší mythologická tradice; nevíme o ní jen proto, že je příliš obyčejná, tak jako si nevšímáme nejstarších tradicí jen proto, že je můžeme sbírat na dlažbě.

*

Avšak nemyslete si, že Mariin či Fanin román je morální nebo mythologická skladba. Je to epos. Jeho thematem je boj. Boj na život a na smrt, krev, úklady, stopování, štvanice, prohry a vítězství. Dělejte si co chcete: jediné, co člověka bude zajímat až do skonání světa, je boj. A láska. Vše ostatní je pomíjivé. Psychologie, pacifismus, sexuální otázka, sociální problém a všechny ostatní věci pominou, ale láska a boj nepomine. My s napětím sledujeme boj stran nebo boj zásad; Marie a Fany sledují s napětím boj zlého vévody proti Angelice a Raoulovi. My chceme spasit sebe nebo celý svět; Marie a Fany chtějí spasit Angeliku. Chtějí vůbec spasit nevinnost. Hlavně však chtějí spasit lásku.

Co nyní máme velebit více? Počestnou a nepodléhající nevinnost, pronásledovanou jako laň a trpící jako beránek? Nebo věrnou a obětavou lásku, velikou lásku, ctnostnou a velkodušnou lásku, lásku statečnou a vytrvalou, zkrátka jedním slovem vůbec lásku? Toto jsou vpravdě veliké ideály; zde však jest mi velebiti děj, cosi napínavého, složitého, neobyčejného a podstatného; děj epický, krvavý, podivuhodný a strašlivý; děj plný zá-

had, plánů, úkladů, náhod, děsných situací, náhlých příchodů, vražedných nástrah, zázračných obratů, ztracených listin, tajných dveří, notářů, lásky, odhalení, pustých končin, soubojů, podvržených dětí a únosů. A strašných přísah. A rodinných tajemství. A posledních vůlí, žalářů, útěků, ukrytých pokladů, tajemných skřínek, falešných vousů a falešných svědectví a ostatních vzrušujících a nádherných věcí, které nemohu všechny vypočítat. Ano, a ještě požárů, tajných sňatků, otrávených sklenic vína (bílým práškem), nočních útoků a padělaných dopisů. A ran dýkou. A paklíčů a krypt.

Napínavost platí za vlastnost nízkou a neliterární. Nechci se o to přít; ale domnívám se, že napínavost je vlastnost velmi stará. Myslím, že historie Josefa Egyptského byla kdysi velmi napínavá. Mám za to, že i Román o Růži byl nějakým způsobem napínavý. Po jisté stránce Ilias je krvák a Odyssea je předchůdce Karla Maye. Rozhodně také Tisíc a jedna noc je jeden z literárních kořenů Mariina a Fanina románu. Dále bych mohl poukázat na Alexandreidu, Beowulfa, skaldy a bardy, Zlatou Legendu, Píseň o Rolandovi a mnoho jiných věcí, když už nemluvím o národních pohádkách. Dalším literárním zdrojem je romantismus o Soudní síň v novinách; tradice, jak vidíte, je tu široká jako svět a stará jako lidstvo.

Měl bych nyní napsati studii o Úpadku Epičnosti čili o Vymírání Děje. Román Mariin je už téměř jediná reservace, do které se uchyluje Děj, vyštvaný z literatury, ztenčený úžasnou mortalitou románových postav, vyhubený pokrokem, kácením lesů, demokracií, růstem erotiky, realismu a psychologie, vytlačený ze života policií a z poesie kritikou, pravěký a vykořeněný jako Indiáni, vyobcovaný ze společnosti, udržovaný v nevědomosti a zbavený i víry svých předků. Ještě má místečko — a už jen potají — v posteli Mariině a na stole staré panny; ještě provází kluka a smí přistoupiti k loži nemocného, jemuž ordinují lehkou četbu; ještě v novinách mu přenechávají hanlivé místo mezi pouličními úrazy a bankovními defraudacemi. Avšak já věřím, že nezahyne. Ujala se ho detektivka. Ujímá se ho film. Je možno, že stojíme před velikou epickou renaissancí. Neboť Děj je starý a nezničitelný jako kouzelnictví, jako fantasie a jako lidstvo.

Mohl bych dále rozjímati, jaký vliv má úpadek epičnosti na náš život. Epičnost má jedinou protivu: nikoliv lyrismus, nýbrž zmechanisování. Dejme tomu, v tramvaji jedete zcela mechanicky; ale kdybyste mysleli na možnou srážku vozů, na hrdinný klid a obětavost, kterou byste při tom vyvinuli, na možnost, že řidič sešílí a vy se chopíte sám jeho pák po strašné a vítězné půtce, nebo vyhlídku, že vaše tramvaj bude na Můstku přepadena tlupou maskovaných lupičů, jež zaženete na útěk holí a domovním klíčem, — nuže, v tom případě byste jeli tramvají stejně epicky jako Roland na Bayardovi. Každá pořádná první láska je spíš epická než erotická; myslí spíš na únos než na jiné ukojení. Milovat někoho znamená snít o tom, že tu dotyčnou vyneseme z hořícího domu; většinou pak dojde k manželství jen z nedostatku skutečného děje. Nejprvotnější pudy člověka jsou epické; myslíme na hrdinství dříve než na sebezachování nebo rozmnožování. První literatura, kterou bere kluk do ruky, je hrdinská; a my velicí si někdy potají (s rozkoší sice skrývanou, ale hlubokou) přečteme krvák nebo detektivku. Potlačené pudy, jak tvrdí Sigismund Freud, mívají příšerné následky; přivozují duševní traumata, špatné sny a perverse. Možná, že politický fanatismus je duševní porucha způsobená inhibovanou epičností. Možná že politická duše davu je pervertovaná hrdinská Duše Tlupy. Je pravděpodobno, že čtení novin je jenom pathologická obměna bohatýrských rapsodií.

Jen krvák ještě nalévá čisté víno, chci říci čistou krev. Tady ještě láska není úkonem pohlavním, nýbrž úkonem hrdinským; tady se kříží meč dobra a meč zla; tady se bojuje a jedná. Zde se člověk zabíjí, ale nepitvá. Zde panuje vražda, ale ne analysa. Jsme tu ve starém a neporušeném světě, kde čin tryská z potřeby nebo ze situace a ne z nějaké sociologické nebo genetické příčinnosti. Všecko je jasné a nezměnitelné od začátku až do konce; jen děj sám, čistý děj, absolutní události, naprosté a pouhé činy províjejí krvavě červenou nit tisícem dvěma sty osmi či kolika stránkami.

Budiž poznamenáno, že každý děj je nevyhnutelně fantastický. Vždyť ani v životě bez notné fantasie není žádného děje; každé dobrodružství vzniká nárazem fantasie na skutečnost. Někteří lidé nedovedou říci slovo »fantasie« než s přízvukem politování; nuže, tito lidé to mohou přivést až do šesté nebo i páté hodnostní třídy, ale nepřivedou to ani k jednomu jedinému dobrodružství.

*

Ty však, Ději, osvobozuješ duši lidskou, duši Mariinu nebo Faninu, z pout hmoty a zvyku; otvíráš ventil immanentních možností; poskytuješ, co život zvláštním nedopatřením opomenul dát. Neboť Marie a Fany jsou od přirozenosti určeny k velikým věcem: k lásce a nevinnosti, k pronásledování a hrdinství, k únosu a nebezpečenství. To vše velmi dobře chápou, zajisté jasněji než problém Ibsenovy Nory nebo ideál Nadčlověka; je to prostě v nich, dokonce daleko původněji než schopnost vařit nebo číst romány.

*

Ó horečná úzkosti, ó nedočkavosti, j a k t o d o p a d n e! Ó chvate, jenž čtenáře ženeš se stránky na stránku vstříc osvobozujícímu a řešícímu konci! Ó hodiny noční, předháněné letem strašlivých událostí! V tuto vteřinu je Angelica vržena do podzemní kobky, zatím co Raoula zatýkají pro domnělou vraždu. J a k t o d o p a d n e?

Myslete si o románech co chcete; ale dobrý krvák m á být špatně psán. Má být psán v krátkých odstavcích, po kterých oko jen tak honem honem skáče, jako když se běží se schodů. Není pokdy se proplétat dlouhým odstavcem. Není pokdy ocenit dobře stavěnou větu nebo se zastavit u spanilého obrazu. Dál, rychle dál! ať se třeba věta rázem sesuje tak říkajíc za patami uhánějícího čtenáře! ať se hroutí dialogy a situace, jakmile jsme z nich venku! Kostrbatá věto, jsi tu jen proto, abych tě přeskočil; jsi mělký, hovore milenců, abych tě mohl tryskem přebrodit a pádit dále. Bylo by strašlivé, kdyby byl Tacitus napínavý. Sešílel bych, kdyby Nietzsche psal krváky. Jen rychle dál! Je třeba širokých rozloh, po kterých se čtenář rozletí; rozloh bez podrobností, šířky bez půvabu, stránek a listů vhodných pro přeskakování. Přečetl jsem tisíc dvě stě osm stránek za dvě hodiny padesát minut; je to můj životní rekord rychlosti; ať to zkusí pan Vohralík nebo Arne Borg. Bohužel tituľ té pozoruhodné knihy byl utržen.

*

Vím nyní, že jsem svého thematu nevyčerpal; rozbíhá se mi před očima do nekonečna; roztéká se tuhle

směrem k historickému románu a tamhle se přelévá v román kriminální. Všechny neznámé a neprozkoumané skutečnosti jsou strašně široké. Věda učinila mnoho pro prozkoumání roztočů nebo dejme tomu krve, ale neučinila nic pro prozkoumání krváku. Je celá literatura o sociálních otázkách služky, ale nikdo se snad nerozepsal o mravní a všelidské otázce románu pro služky. Říkám na konec, co jsem měl říci na začátku: je to nad moje síly. Pokusil jsem se vrhnout sondu tu či onde; vytáhl jsem na své olovnici jen zrnka písku a pokusil jsem se je pojmenovat podle známých hornin. Je nad moje síly sestoupiti hlouběji.

Dokonce si nejsem jist, že píši ... o něčem literárně minulém.

Filosofie

Filosofie v politice.

Profesor a senátor dr. Fr. Mareš vydal opět objemnější knížku (»Otázky filosofické, národní a sociální v politice«), ve které opakuje již často opakované tvrzení a stejně často opakované argumenty proti realismu. Jak sám připomíná, jeho polemiky s realismem datují se od sporu o Kanta. Ten spor vznikl roku 1901. President, tehdejší profesor Masaryk, kritisoval totiž Marešovu knihu »Idealism a realism v přírodní vědě«, vyšlou r. 1901. Proti té kritice ozval se prof. Mareš články, brožurkami a spisy.

Podstata sporu podnes spočívá v tom. Profesor Mareš dovolával se Kanta proti materialismu v přírodní vědě; in concreto měl namířeno proti tehdejšímu profesorovi Raýmanovi. Prof. Mareš, upozorňujeme na to, nemluví jen proti materialismu, nýbrž také proti empirismu, positivismu, realismu a pod. To všecko splývá v jeden pojmový chaos. Tento materialismus docela neoprávněně a libovolně ztotožňuje s českým realismem. Prof. a senátor Mareš je ve filosofii typus nebezpečného diletanta. Není přepínáním, pravíme-li, že ani jeden důležitější pojem nedefinoval přesně a jednoznačně. Křiklavý důkaz je právě jeho výklad Kanta. Jak Kanta naprosto nepochopil, vidět z toho, že apriorní poznatky Kantovy vykládal dědičností, kdežto i začátečník ve studiu Kanta musí vědět, že Kant velmi energicky se vyslovil proti tomu, že by se apriori mohlo vykládat z nějakých vlastností lidského o r g a n i s m u. Profesor Mareš zacházel s Kantem tak, jak by si vedl alchymista, který by ze zlata chtěl dělat slámu anebo přímo řezanku.

Prof. Mareš se napolemisoval s realismem dost a při tom se, jak vidět z jeho spisků, něčemu naučil, ale podnes nepochopil, oč při Kantu a ve filosofii vůbec běží. Vydal r. 1922 knížku: »Pravda v citu«. Už nadpis knihy zarazí, je-li od kantovce, za jakého se autor stále vydává. A skutečně profesor a senátor Mareš, jako by Kanta nebylo a jako by se jakživ nebyl ke Kantovi hlásil, tvrdí, že »prožíváme citem živou pravdu přímo«; tato živá pravda se nám definuje jako pravda mravní, ale postupem řeči z mravní pravdy stává se pravda náboženská a národní.

Profesor Mareš se nijak nepokusil, aby psychologicky a noeticky jen trochu vyložil, jak může být pravda v citu; ovšem on sám to nevěří, neboť podav definici, že prožíváme pravdu citem přímo, o několik strá-nek níže praví, že závažnost povinnosti, mravní přísnost a důstojnost lidská prýští z »přísného, naprosto platného mravního s o u d u«. To by spíše odpovídalo Kantovi, neboť docela nekantovské je jakoukoliv pravdu zakládat na citu; obzvláště pak by se Kant ohradil proti vyvozování mravního pojmu povinnosti z nějakého třeba sebe ideálnějšího citu. Jeho kategorický i m p e r a t i v je právě imperativ apriorní.

Prof. Mareš sem tam cituje také Nietzsche; nepochopil-li Kanta, mohl z Nietzsche, jenž přece citu a vůli dopřává ve své soustavě důležité místo, se poučit o tom, že mravní závaznost nemůže se a nesmí se odvozovat z citu. V tom romantik Nietzsche drží se přísně Kanta.

Co profesor a senátor Mareš podává ve své nové publikaci, je bez filosofické ceny. Je to mělké povídání, a nejen mělké, nýbrž nepravdivé a můžeme říci přímo, lživé. Ve své polemice proti realismu, ve skutečnosti proti presidentovi, odvažuje se na příklad následující věty:

> »Kdo hlásal národu učení Comteovo, Humeovo a Marxovo, nepokračoval cestou, po které národ vedli Hus, Chelčický a Komenský.«

Nejprimitivnější slušnost spisovatelská a profesorská zakazuje takový výrok, neboť prof. Masaryk učení Comteovo, Humeovo i Marxovo v y v r a c e l. O tom ani nemluvíme, že se přece nikdo nemůže obžalovat proto, kdyby byl i plnokrevným hlasatelem těchto vynikajících myslitelů. Vždyť profesor a senátor Mareš tolik se namluví o svobodě mínění, jakoby mu realism překážel v jeho filosofování. Co tedy říci o tom, když český profesor a senátor presidentovi tímto způsobem vytýká nečeskost? A to si, prosím, dovoluje profesor, který nepodává než odvar citátů z německých nepochopených filosofů.

Druhá podobná neloyálnost je, když profesor a senátor Mareš se opovažuje tvrdit, že realismus hlásá »lidství bez rozdílu národnosti«; to prostě je lež. A můžeme a musíme užít tohoto výrazu, protože pravdou je pravý opak Marešova tvrzení. President, ještě naposled ve své »Nové Evropě«, ukazuje způsobem, nedovolujícím žádné pochybnosti, že humanita a národnost se nevylučují a že humanita bez národnosti by byla abstraktním nepraktickým heslem. Insinuací přímo sprostou je výklad, jak a že realism dosáhl vlády a politické moci: »Jak se to stalo, s či pomocí a s jakými závazky, ukáže historie této doby na základě dokumentů.« (Židé!)

Není možno a nestojí to ani za to, abychom vybírali z mluvení profesora a senátora Mareše další nepravdy, insinuace a lži; je znám příkrý výrok Goerresův o německých profesořích. Kdyby Goerres byl znal profesora Mareše, byl by svůj výrok jistě rozšířil.

Ke karakteristice profesora a senátora Mareše a jeho postavení jako senátora uvádíme, že svůj nejnovější spis věnoval dru Kramářovi. Profesor a senátor Mareš je přívržencem národní demokracie; hájí svou stranu nejen proti realismu, nýbrž také proti socialismu, a rozumí se, že vlastenčí proti Němcům. I v tom je senátor Mareš jako politik typus — totiž typus naší buržoasie. Ale myslícímu a slušnému zastanci buržoasie politická filosofie profesora a senátora Mareše a její úroveň — víme, že jsou myslící a slušní přívrženci buržoasie — jistě bude mementem! *Č. P.*

Doba a lidé

Adolf Veselý:

Ztichlý básník.

II.

Dvě záliby, jak řečeno, vyplňují vedle občanského povolání poštovního úředníka podzimní dny života Petra Bezruče: turistika a linguistika.

Turista Bezruč — baťoch, kniha, dýmka — schodil důkladně své Bezkydy a je tam pravidelným hostem, kdykoliv je k tomu vhodná příležitost za dovolené či za svátků. Letos byl tam o Hromnicích a to na své oblíbené Gruni nad Starými Hamry. Útulna mladých Charbuláků pyšní se tam také Bezručovým věnováním, oním orámovaným Uvítáním poutníka.

»Milý pane Charbuláku! Když jsme nemohli Vám dáti jméno pro útulnu na Gruni, našli jsme pro ni několik veršů. Bude-li chtít pan Charbulák junior na chodbě při vchodu pozdravit turisty ve verších, může na chodbu na olejovém podkladě dáti tuto písničku. Myslím, že by to každého turistu potěšilo.« Psaníčko a verše jsou datované z Brna 12. října 1920 a takovéhle je to uvítání:

»Ty, jenž jsi přišel z doliny,
tož od hamerské děliny,
buď zdráv, se potěš pohledem
na Gruň náš šumný jediný.

Den žij zde sladký nevinný,
džbán žalu rozbij v střepiny,
neb život lidský teskný jest
a Gruň je jenom jediný.

A když se vrátíš v doliny,
nechť mlád jsi, nechť máš šediny,
na hory naše vzpomínej,
na Gruň náš šumný jediný!«

Turista Bezruč zůstává ovšem samotář, plachý, ale úsměvný, jenž dovede, když je třeba, vtipně si veršem zašermovati, ne-li už — hlavně jazykovým provinilcům — vykrákati. Samotář nezapomíná na horách svých známých a přátel v městě a pamatuje na ně veršovanou pohledničkou. Vázaná botanika, o níž si nechci dát vymluvit, že o ní Bezruč nepracuje, a tyto příležitostné verše na pohlednicích z pohorského putování, jsou nynější tichá básnická činnost pěvce Slezských písní. Příležitostné verše nejsou určeny pro veřejnost, ale Herbář — projev dávné lásky básníkovy ke květinám — v čele se vstupným Červeným květem, Koniklecem a Kalinou ze Slezských písní a s hromádkou podobných básní už časopisecky po různu otištěných, to by byla jistě zajímavá, srdečně milá a osobně důvěrná knížka Petra Bezruče. Doufejme, že se ji také dočkáme!

Starček.

Ty stareček jsi zasmušilý,
po mezi tichým krokem jdeš;
máš žlutý květ, jsi brzo bílý
a do země se schyluješ.

Z kožíšků sivých hledí kvítí
tvé bez úsměvu slunci vstříc:
co přijde, může zarmoutiti,
však potěšiti nikdy víc!«

Bezruč linguista — toť urputný horlivec pro čistotu a ryzost jazyka. Projevil to už v poznámkách lidového vydání Slezských písní z roku 1920 (nákladem Nového Lidu v Brně) na několika místech.

»Chybná etymologie, jen u inteligence žijící. Lid sám toho rčení neužívá.«

»Branka, adjektivum je branský. Tak dobře mluví prostý národ. »Páni« ovšem říkají chybně »bránecký«.«

»Dombrová: Lid na Těšínsku nedovede slova »Doubrava«, jak začínají křtíti osadu, vysloviti. Tak se žene voda na polský mlýn.«

»Lucina: Ostravská inteligence, která se řídí podle rakouských map, nazývá říčku také Lučinou!«

»Karvinná: Historický a správný lidový název. Němci praví Karvin. Proto také česká inteligence, úřední nomenklatura v republice, naše obranné jednoty a všichni vůbec, kdož bijí jazyk prostého lidu ve tvář, říkají Karvín.«

»Vítkovské hutě: Přídavné jméno od osad Vítkovice, Blendovice, Pardubice, Ostravice atd. zní vítkovský, blendovský, pardubský (Božena Němcová v listech), ostravský atd. Tak mluvili naši předkové, tak dosud mluví prostý národ, mluvící řečí čistou a krásnou. Inteligence a žurnalistika česká, která citu pro jazyk nemá, říká vítkovický, blendovický, pardubický, ostravický atd. — již proto, že Němci praví Witkowitzer, Blendowitzer a p.«

Bezruč linguista a strážce ryzosti lidové mluvy nespokojil se jen poznámkami ve své knize a příležitostnými upozorněními redakcím novin a redaktorům. Publikoval dokonce celou brožuru, do níž shrnul dosavadní své zkušenosti, žaloby, výpady i káravá kázáníčka. Brožura vyšla r. 1923 nákladem Nového Lidu v Brně, a pokud vím, zapadla bez zvláštní pozornosti. Jak jinak? Podepsán je na ní jako autor Kuba Stopěpuntík, — kdo by si všímal tohoto podivného zakuklence? Šestnáctistránková brožura obsahuje dvě pojednání. První má název Moravská zem a moravská řeč. Druhý pak: Republika před svatým Petrem. První článek je výhradně jazykově opravný a útočný. Hrot článku je obrácen proti »západním Slovanům«, jak posměšně říká »pánům z Čech«, kteří podle jeho soudu hanobí lidovou řeč moravskou a zavádějí příšernosti a nestvůrnosti. Na řadě příkladů vzatých z Moravy i ze Slezska dokládá své spravedlivé rozhořčení a vyúsťuje je k protestu proti pražskému centralismu. »Praha svou polohou — praví — hodí se špatně za hlavní město republiky. Pryč s centralismem! Slováci neustanou, až dosáhnou autonomie v rámci republiky. Podobně bude samosprávná Rus. Kdo vymůže autonomii v zemích moravských?« Odmítá také návrhy na župní zřízení, které nazývá neforemné a nešikovné a končí článek obecným odsouzením centralismu: »Centralism je všude stejný, všude stejně odporný a nesnesitelný. Byl vídeňský, je pražský, je srbský, který vyškrtl z mapy Černou Horu a utiskuje Slovince, je francouzský, který tísní Alsasany a Lotrinčany za to, že ač kmene německého, zůstali v srdci Francouzi.«

Kuba Stopěpuntík má své názory o kmenové ryzosti a dovede se proto okázale hlásit jak říká k separatismu, ale myslí jen zdravý regionalism.

»V řeči lidí z Čech jsou slova nesnesitelná pro člověka moravského, jako: koukati, knedlík, prkno, houska. My Moravci máme pěkné slovo halečka místo šeredného knedlík, máme desku místo prkna, máme trýsku místo troubele, máme bělku místo housky, říkáme sivý místo šedý atd. Moravský člověk nepustí z ohrady zubů odporné slovo »koukati«, nepustí »knedlík«, prkno, housku a troubel.«

Kuba Stopěpuntík vidí, jak se vnějšími vlivy kazí dobrá rčení a jak se hatí a kalí správná řeč lidová a volá: Od takových západních kulturtregrů zachraň nás, o Pane a vysílá střelnou modlitbu i veršem:

Modlímeť se: »Prahy
chraň nás, Jezu Kriste«,
my moravští hříšní,
my separatisté!

Kuba Stopěpuntík vyhrocuje takto článek Moravská zem a moravská řeč: Více citu pro jazyk otců má poslední kylešovský parobek než všici ti páni z Čech, kteří psují jazyk lidu domorodého, nechť už nosí jakékoli tituly!

Tituly a titulování ... to už jsme u druhého pojednání brožury Kuby Stopěpuntíka: Republika před svatým Petrem. Palčivá satira je to v rouše jakési nebeské povídky, jejíž bičíky uzlovaté sviští a dopadají zle nalevo i napravo. Svatý Petr koná svou službu, vpouští do nebe Srby a na návštěvě u něho dlí jednooký hrdina Žižka. Srbové jdou v dlouhých řadách a hlásí se:

Myron Šarac, Srbin, popravený honvedy.
Stojan Zorič, Srbin, oběšený Maďary.
Petar Stanojevič, Srbin, zastřelený Bulhary.

Drsná tvář rybářská je uspokojena, muž jednooký kývá pochvalně hlavou. Pak praví:

»Stateční a prostí sú to mužové. Pamatuješ-li, ó Petře rybáři, jak sú vcházeli staří Čechové?«

»Jak bych nepamatoval? Šli tenkrát a hlásili se:

Bratr Jan Žižka, bojovník boží.

Bratr Prokop Holý, bojovník boží, padlý u Lipan.

Bratr Kuba, řečený Zúl, smetený horníky kutnohorskými do šachty.

Bratr Mach, řečený kolář, upálený křižáky za pravdu boží.«

Jan Žižka zatouží viděti nové Čechy »když sú došli svobody, zdali podobní sú v prostotě a chrabrosti svým předkům a Srbínům.«

Petr rybář rozrazí velikou bránu nebeskou. Ohromné lodi míjejí podél mostu. Právě plula mimo loď s praporem červenobílým.

»Stůj!« zahřmí Petr. Nesčetné postavy vrhly se v nepořádku k padacímu mostu.

»Stůjte a vstupujte jeden za druhým. A každý řekne jméno své!«

Dospěl k Petrovi první dlouhý stín a pronesl zlehka se ukláněje:

»Veřejný řádný universitní profesor doktor Jaroslav Kapucínek.«

»Co to za žvast?« ozval se Petr, »co to předesíláš za pět slov před jménem?«

»Nejvyšší pastýři království nebeského« — odpověděl stín — »neb jistě jsi to ty a nejméně takový titul ti patří: »Jak můžeš pozastavovati se nad titulem, bez něhož pořádný Čech nemůže býti? Neb od doktora začíná se člověk v našem národě. Třeba se lišiti od národa prostého. My lidé lepší jsme profesory-doktory, ba dokonce dvojími doktory. Jiní nosí titul architektů-inženýrů. Celý náš stav úřednický má titul ředitelů, vrchních ředitelů, ba vedoucích vrchních ředitelů, inspektorů, radů. — Všichni naši učitelé jsou odborní nebo řídící. Naše čacká mládež, sotva vstoupí na školy vysoké, již se píše MUSt, PhSt, IngSt a podobně, aby se odlišila od lidu obyčejného. To jsou více méně pravé tituly. Abychom však prostému národu také cosi uštědřili, usnesli jsme se my profesoři-doktoři, aby každému Čechovi, jak se narodí, udělen byl titul republikánského rady, jenž zůstane do 15. roku; od 16. do 30. roku bude slouti vrchním republikánským radou; od 31. do 45. roku republikánským ředitelem a od 46. roku vrchním republikánským ředitelem. Tak bude prostý národ potěšen, že něco má.«

A v delší učené přednášce rozvíjí profesor Kapucínek svou theorii.

»Také ty, světče, neobejdeš se bez titulů: Jakmile vejdeme do království nebeského, budeš se psáti po příkladu čacké naší mládeže RYBSt., pak RYBC. a konečně tě povýšíme na doktora veškerého rybářství, aby ses mohl psáti: RYBDr. Petr — a tak možným byl mezi námi!«

»Dosti pustého žvastu!« — zahřměli souhlasně rybář i bojovník jednooký. »Není místa pro vás, nadutci, v říši naší.«

Bojovník pak tesklivě zjišťuje: Kdysi byl národ český národem bojovníkuov, nyní je národem titulníkuov.

Loď byla odražena a všichni profesoři, doktoři, inženýři, PhMři, tajemníci, radové a čert ví co všecko padli na hromadu.

Ale bokem lodi veliké držel se skromně člun menší. Bylo na něm 42 mužů, na jejichž šíjích hořela jako granátová šňůra rýha po provaze.

»Kdože vy jste?«

»My jsme ti z legií, kteří položili život za svobodu národa.«

»Vstuptež, ó vstuptež, ó bratři! Vaše jména?«

Ozývala se, muž za mužem, prostá jména těch drobných rolníčků, domkářů, řemeslníků a písařičků, jak napsána jsou v dějinách.

Otázal se muž jednooký, vzdávaje šest v přísném postoji vojenském:

»Žádný doktor? Žádný profesor? Žádný inženýr? Žádný architekt?

Žádný ředitel, žádný rada, žádný inspektor?«

»Ne, TI nebyli mezi námi!«

— — —

Pointou a vykřičníkem se končí brožura Kuby Stopěpuntíka. Brožura zapadla ... nu, lidé neví, že to promluvil novým plamenem v osvobozené vlasti — Petr Bezruč.

Život a instituce

Jos. Kodíček:

Box a pacifismus.

Sokolství, geniální vynález národní sebeobrany, má myšlenkové kořeny jednak v antickém (lépe: empirovém, winckelmannovském) ideálu kallokagathie (krásy, dobra, statečnosti), jednak v romantických idejích herderovských a fichtovských, jež působily hluboce na národní české obrození. (Organisace »Turnvatra Jahna«.) V českém zpracování nabyly tyto myšlenky podivu-

hodné samostatnosti a reálnosti. Neboť starost o fysické a mravní zabezpečení národní nebyla nikde tak reální myšlenkou a ideální potřebou jako v Čechách. V duchu sokolství jest ještě dodnes nejzávažnější složkou ideál empirově antické mravní a tělesné rovnováhy. Zdravé tělo a bratrský duch v řadách.

Sport moderního smyslu vyvíjel se jinak: z ducha technického století. Duch techniky znamená ovládnutí přírody co nejúplnějším a nejsnazším způsobem. Duch sportu znamená technické zvládnutí těla. V technice i moderním sportu nejde o harmonické ideály, nýbrž o čistý výkon. Krása techniky plyne z ekonomie, nikoli z předem daných ideálů krásy. Krása sportovního ducha rovněž. Krása vynálezce hygienického cvičného systému, Müllera, jest »antická«. Krása Dempseye, kanadských hockeyistů, Johny Weissmüllera, Paddocka není antická; nemá úměrnosti; skoro by se řeklo, že má rys hrůznosti. Technika i sport jsou krutě věcny, nemají podkladem tradičních ideálů humanistní výchovy. A přece: vytvářejí nové ideály. Stupňují lidské mohutnosti v netušené míře. Tvoří novou morálku a obnovují životní intensity.

O tennisu, krásné hře bohatších vrstev, golfu, hře pro staré pány, není sporů. Spory jsou o nejpopulárnější tvrdé hry: kopanou, rugby, box, pomineme-li námitky proti lehké atletice, jež, jednostranně pěstována, rozšiřuje srdce a játra a má jiné lékařské nedostatky. Nám tu jde především o námitky nemorálnosti, surovosti, zvlčilosti, jež vyvolává nejtěžší všech sportů: box.

Přívrženec humanitní filosofie, Jan Herben, zvolal, nemýlím-li se, před válkou, háje lovectví své krásné knížky z Hostišova: »Dejte mládeži přičichnout krve.« A přece tu jde o lov, kde jsou střílena bezbranná zvířata, ne lvi a tygři, nýbrž zajíci a srnci. Od té doby jsme si přičichli ke krvi vydatně a přece se nám zdá, že nejsurovější ze sportů jest jedním podstatným rysem klásti mimo surovost: naprostou rovností zbraní. Surovostí jest boj nadřízeného s podřízeným, ozbrojeného s bezbranným, připraveného s nic netušícím. Kde jest rovnost prostředků, řízených nad to stanoveným zákonem, není surovosti.

Pohled na krvácejícího rohovníka, udolaného ranami nebo vyčerpáním až do desetivteřinového bezvládí, jest neznalému a přecitlivělému strašnějším, než znalci. Jest to tento okamžik, jenž uvádí tisíce návštěvníků v nadšení? Snad. Jest známo, že nejkrvežíznivějšími diváky jsou dobří otcové rodin, doma po většině pod ostrou ženinou knutou, kteří tu vyžívají cizím bojem zbytky svého utlačeného mužství. Jinak hledí na boj ti, kdož sami vládnou svým tělem. Jsou si vědomi, že hrubá fysická stránka rohování jest daleko převážena vůlí a duchem, které tu ze zkameněle vytrainovaného těla tvoří svůj nástroj. Nic není v boxu tak povznášejícího jako vědomí, že fysická síla je podružnou složkou; že i rudimentární temperament podléhá finesse, rafinesse a schopnosti, jež naučí mysliti nejen hlavou, ale i samými instinkty tělesnými, lstivosti, pružnosti a rychlosti. Nade vše však velké, čisté srdce, vědomí, že bude nejen rány rozdávat, ale i přijímat, odhodlané vybičovat poslední aktivní schopnosti na nejvyšší míru a nepodlehnout dříve, dokud mrzké tělo neřekne veto. Theoretický předpoklad, že každý zdravý muž může vůlí a duchem býti Carpentierem, tvoří z tohoto nejtělesnějšího umění útoku a sebeobrany zároveň duchovní umění.

Vynikající francouzský boxer, syn bohatého obchodníka a sám boháč, boxer se stem vítězství a porážek, dotvrzuje upřímnou výpovědí idealitu svého zaměstnání. Duchaplný muž, který povrhl výnosným a lehkým zaměstnáním, aby zvolil toto těžké a celkem málo výnosné, jen pro posedlost bojem. Domníváme se, že rozšíření boxu, jež v Americe, Anglii a Francii skoro zatlačuje ostatní sporty, vzněcuje krvežíznivé pudy v mladém lidstvu? Nikoliv. Vzdejme se naděje, že sublimace a zesubtilnění lidstva povede kdy k vyloučení zápasnických pudů v člověku. A také si toho není přáti. Čeho si jest přáti, jest vyloučení násilnických hnutí, vedoucích pro své zájmy do nesmyslných bitev lidí, kteří těchto zájmů nemají a boje nechtějí. Lze mluviti o vzněcování válečných pudů trochou krve, jež vyteče z nosu statečného a dobrovolného rohovníka? Nikoliv. Tito boxeři jsou, sestupujíce z ringu, nejlepšími přáteli, lepšími než před vstoupením v ring. Kal a rmut lidské duše lépe se vybije několika koly než literárními a politickými intrikami. Box nevyvolává nízkých instinktů, nýbrž uvolňuje je čestným a jasným, nedvojsmyslným a nesentimentálním způsobem. Nad to, často nejúčinnější cesta k vyřízení sporu, zušlechťuje uzákoněním dravých a divokých pudů chaotickou zlobnost člověkovu.

Lépe než úvahy zobrazí mravní pozadí boxerského boje, ovšem pokud jest uměním a ne začátečnickým tlučením nevycvičenců, toto líčení mistra německé střední váhy, Kurt P r e n z l a, jednoho z »nejintelektuálnějších« bojovníků středoevropských. Prenzel líčí tu své vítězství v boji o mistrovství s Adolfem Wiegertem:

»Když jsem ve čtvrtek vstupoval do ringu, byl jsem — otevřeně to přiznávám — nervosní: šlo mi o příliš mnoho v tomto utkání. Tedy byl jsem nervosní! Také mé zívání bylo nervositou! Můj odpůrce nebyl nervosní, nýbrž pln naděje.

P r v n í k o l o. Stále ještě nervosní. — Wiegert se prý neobyčejně zlepšil, neviděl jsem ho dlouho v kole — vypadal lépe než kdykoli dříve — vše na něm bylo vůle a sebedůvěra. Po několikerém tápání byl jsem náhle na prknech a slyšel, jak Doerry počítá do čtyř. V té chvíli jsem věděl, že jsem místo očekávaného levého přímého dostal hák. Teď jsem upadl v předepsanou c h y b u a bojoval jsem v klinchu beze vší boxerské rozvahy. V tomto »slohu« končilo prvé kolo.

D r u h é. V přestávce na mne naléhali sekundanti bouřlivě. Samson křičel nejhlasitěji: »Ruce nahoru! Krýt se! Pozor před levým hákem.«

G o n g!

Šel jsem celkem svěže do druhého kola, byl však zase na prknech a Doerry »mínil« š e s t! Totéž potěšení měl jsem půldruhékrát. Potácel jsem se, bil a pociťoval úder gongu na konci druhého kola jako něco nepopsatelně krásného.

T ř e t í. Do toho jsem šel s jasnou hlavou, zbavil se nervosity a odtud jsem byl zase boxerem a slyšel křičeti zlatá slova svého trainera Röhla: »Boxovat — ne zápasit — žaludek — srdce — ne nahoře«. Činil jsem tak a viděl, jak dostávám boj zase znenáhla do moci. Vší silou odrážel jsem Wiegertovy útoky na srdce a žaludek, stříleje chvílemi do leva nahoru. Odtud jsem měl dojem, že už mne Wiegert nebezpečně nezasáhne. Musil k zemi a to bylo tak: Wiegert útočil levým hákem (hlava), uskočil jsem, načež mířil pravým hákem, který mým levým stopnutím na bradu minul se cíle, což strhlo mého soupeře do zadu a dolů. Když jsem zas seděl (v přestávce), cítil jsem, jak »nejtěžší vzduch« se dělil

a vítězství již svítalo! Uklidnil jsem se a mí sekundanti také.

Čtvrté. Po intensivním ošetření šel jsem s důvěrou a plnou parou do boje. Wiegertův obličej nezůstal beze stop a rostoucími útoky zatlačil jsem teď do obrany jeho. Adolf slábl a pomalil se od vteřiny ke vteřině. Jeho protiútoky se staly zoufalé a ničeho nedocílily. Po tomto kole bylo vítězství mé.

Páté. Krátká prudká srážka, při níž Wiegert chytil několik ran. Pak zdvihl ruce a řekl: Vzdávám; jsem hotov.«

Ubránil jsem svůj titul a jsem první, který Adolfa Wiegerta plně uznává. Mohlo to také opravdu dopadnouti jinak. A to by bylo znamenalo konec mé dráhy!«

Jak prosté a pravdivé jest toto líčení! Vzpomínám tragického vyprávění Carpentierova, v němž sděloval hrůzu té chvíle, kdy zasáhl plnou ranou levicí, na niž se chystal celým úmorným trainigem, svého soupeře Dempseye. Dempsey však se jen zatřásl a Carpentier myslil: »Zbývá jen umřít! Dempsey je strašný a veliký. Jsem ztracen!« Načež Dempsey, položiv Carpentiera, řekl: »Carpentier je milý a rozkošný kamarád ve hře.«

Nebo večera s mladým, jasným a nevinným klempířem Roesemannem, který rozdrtil jedinou ranou výtečného Itala Giuseppe Spallu a po zápase třikrát se ptal: »Jen neudělal-li jsem mu nic.«

Nemluvme o nízkých instinktech při boxeřích. Jsou nanejvýše u diváků. V době, jež jest nepřátelská velikým tragediím na scéně, jest tu vnesen dramatický duch v umění tělesné, jež má ve své tělesnosti stejným podkladem mužnost a sílu, pročištění nevyžitých temných lidských tlaků, jako ji měly tragedie jiných dob ve smyslu obraznosti, myšlenky a pudů pohlavních.

Poznámky

O. Skala:

Proti dogmatu.

Boj komunistů proti korupci je znám široké veřejnosti a jistě jest jí také schvalován. Méně známými jsou theoretické komentáře, kterými v sociální hlídce doprovází »Rudé Právo« svoji očistnou akci a které jsou diktovány marxistickým dogmatem historického materialismu. Z afér vyvozuje »Rudé Právo« důsledky, že mravnost ve vývoji člověčenstva nic neznamená. Socialismu prý nelze zdůvodňovat ethicky, jediné marxistické zdůvodnění je správné: přirozená existence sociálních zápasů.

Tak asi rozumuje »Rudé Právo«. Proti tomu právem se ozvala již »Československá Samostatnost«. Zabýváme-li se otázkou znovu, je to pro její kardinální důležitost. V důsledku historického materialismu Marx došel v theorii k plnému amoralismu. Důvěřuje v poměry a jejich vývoj, shledával každou individuelní snahu zbytečnou. Proti všeznamenající mase stojí jen »mizerné individuum«. K fatalismu zbývá odsud jen malý krůček.

Tato přímočarost přivádí se sama ad absurdum. A Marx sám ji — proti své vůli — nedodržuje. Mluví o mase a vůdci (tedy přece individuum!), připouští třídní uvědomování dělnictva (tedy přece aktivní zasahování člověkovo do dějin!), bojí proti nespravedlnosti (tedy přece moralism!).

Skutečnost, fakta vynucují si tak uznání proti dogmatu. Faktem jest, že poměry (hospodářské) samy o sobě nikdy nejsou ženoucí silou. Tou stávají se teprve lidmi. Právě tak není sekyra ničím, dokud jí člověk nemává.

Záleží vše na člověku, jak se postaví k hospodářským poměrům. Záleží vše na rozhodnutí člověkově a toto rozhodnutí bude míti sotva jinou formu než otázka mravní. Proletariátu se říká, že se s ním zachází nespravedlivě; proto se bojuje proti nespravedlnosti sociálního řádu. Jde tedy v sociálním boji o spravedlnost. Spravedlnost jest hodnota po výtce mravní. Jde o spravedlnost mezi lidmi, protože poměry nejsou ve skutečnosti nic než lidé: socialismus chce uspořádati vztahy mezi lidmi, a chce je uspořádati dle zásad mravnosti.

»Rudé Právo«, upírajíc význam mravnosti, upírá význam celé své očistné akci. Nemá smyslu bojovat proti korupci, odhalovat ji, není-li tu smyslu mravního. »Rudé Právo« jedná v tom případě zcela proti zájmům proletariátu. Je v zájmu proletariátu, podle marxistické ideologie, aby buržoasní společnost byla co nejvíce korumpována a vratká a blízko rozpadu, aby socialismus mohl nastoupiti na její místo. Bojovat proti korupci je s hlediska dogmatického marxismu nedůsledné a takticky chybné. Že »Rudé Právo« přece proti korupci bojuje, to dokazuje, že život vynutí si své právo i proti marxistickému dogmatu.

I poměry ve III. internacionále, této dědičce marxismu, jež se prohlašuje za pravověrnou, svědčí o téže věci. Je v paměti ještě veliké čištění v komunistické straně ruské před rokem, kdy strana musila vyhoditi tisíce a tisíce příslušníků proto, že nebyli slušni. Ukázala se tu markantně nezbytnost mravnosti uvnitř strany. A právě tak i naše komunistická strana musila vyloučiti všelijaké tovaryše, kteří zpronevěřovali se na majetku organisací. Bez mravnosti neobejde se žádná strana. A neobchází se bez ní ani strana komunistická, kdykoliv vypadne ze začarovaného kruhu sektářského dogmatu. Leží přede mnou 16. číslo »Komunismu« z minulého roku, obsahující návrh programu KSČ. Čtu na str. 354:

> »Komunistická strana československá proto právem se dovolává živé tradice bojů Husitů (!) a Táboritů jako psychologické disposice (!) českého lidu pro revoluční boj. Ona jediná navazuje na slavnou revoluční minulost českého národa, ona jediná má právo tvrditi: »Tábor je náš program!« A KSČ navazuje také na onen prvý program tohoto boje, za nějž krvácel český lid na bojišti světové války, za nějž trpěl český proletariát pod režimem rakouským. Za ideu státu sociálně spravedlivého (!), národnosti sbratřujícího (!), za ideu republiky socialistické podstoupila ohromná většina českého národa tento boj — — —«.

Toto prohlášení obsahuje přece výlučně ethické hodnoty. Ostatně nemusím jíti ani tak daleko. Středeční »Večerník«, odpovídaje na otázku: »Proč tolik píšeme o korupci (?!)«, prohlašuje:

> »Povinností poctivých je tento boj probojovat — — — než je skončen, zaujímá první místo v tisku — — — — nejsme ještě spokojeni a nejsme ještě u konce. Očista musí jít dále. Korupce je největším zlem politiky československé — — — — v nešesti této je hlavní příčina bídy lidu. Vyřezávat korupčníky, zahánět korupci, očišťovat veřejný život, ze světnice, v níž se má přebývat, vypudit otravné plyny, aby bylo možno tam žíti a dýchati. Dále, dále za heslem očisty!«

Povinnost poctivých, očista, zlo, nešest atd. jsou vesměs slova, znamenající pojmy mravní. Myslím, že ani Milič z Kroměříže by neužíval jiných termínů. A ten přece nebyl odchovancem historického materialismu.

Jsou lidé, jichž praxe je jiná než theorie, kteří jinak mluví a jinak jednají. Obyčejně bývá praxe horší. Ale je také málo příkladů takových, kde praxe je lepší. Říkává se pak: »Odříkaného chleba největší krajíc«, a pravdu toho přísloví zkusí naši komunisté v hojnosti dříve než dojdou cíle.

Bylo by v zájmu očistné práce — i strany komunistické — kdyby strana vyvodila z prakse důsledky i pro teorii. Bez mravnosti nelze vpřed. Tvrditi opak je dogmatická zaslepenost.

Neschopní kněží lidu.

Z knihy švédského básníka Vernera v. Heidenstama, vyšlé právě pod titulem »Pád proletářské filosofie« v českém překladu E. Waltera, uvádíme těchto několik míst:

Nikdo neměl do Lidového domu blíže než já. Ale pokaždé mě zarazila mluvnost sociálních lidových kněží. Co jiní řekli bystře a pravdivě, to říkají hloupě a nepravdivě. — Pojďte sem k nám, zní odevšad. Tady tlučeme na buben rychleji než měšťáci na hrnec.

*

Když strana dosáhne vrcholu — to trvá krátce — rozlije se přes břehy a chce obsáhnout všechno. Tak se také vedlo scholastice proletářské filosofie. Zavěsila nám na okna rozedrané cáry, že skoro ani není vidět, že slunce svítí. Učinila nás nepřirozenými a umělkovanými. Mládež se skorem ani nesmí veseliti v zelené přírodě, nežvatlá-li programů strany.

Co se po tisícileti nazývá ctnost, protož — to zlo lidem na prospěch, postavuje se na místo hanby. Četl jsem v »Sociálu« dlouhý článek o tom, že šlechetnost je cosi zastaralého a zbytečného, čeho se už déle nepotřebuje. Tohleto troubí ubohému lidu do uší. Kdyby lidoví kněží byli koupeni nepřítelem, nemohli by vůči svým vlastním jednati odporněji. Tážeme se, dali-li si kdy práci, aby se pokusili nahlédnouti do duše lidu a s opatrností se ujali nejlepšího, co v ní je. Skrytá nenávist kultury prokukuje mezi jejich slovy, a jejich obětní píseň zní víc a více jako šlendrián.

*

Přede mnou leží jeden z drobných spisů strany. Myslil jsem, že si přečtu věcnou kritiku společnosti. Ale po té tu není ani stopy. Všechno dohromady se topí v bombastu nevědomosti. Do leskla ošoupané nadávky se tu valí tak jednotvárně, že jde na mě spaní. Pořád se mluví o rudé mládeži, ale v oné ubohé špejli, co tyto stránky seškrabala dohromady, nekrouží jediná kapka rudé a živoucí krve. Slyšte jen, neboť nyní nadchází okamžik, kdy svému vínu dává šumět: »Nádvorní psi měšťáctva!« — To je celý vtip. Slyšeli jste jej kdy, dobří páni?

Ale vzpamatujte se. Teď přijde vlastní rána. Vyzdvihněte štíty! Už sviští smrtonosný šíp: »Patentovaní vlastenci!« — Nechvěje se země po takovém obrovitém činu? Strana proletářské filosofie se čím dál více stává stranou špatných mozků.

Což tedy žádný nadaný člověk se nehlásí do jejich řad? tu a tam se tak stane. Ale brzy je pozorovati, jak trpí, že nemohou mluvit nahlas a svobodně neboť nad portálem stojí slovo Poslušnost. A jednoho rána uslyšíte, jak se vrata zavírají s bouchnutím. To odcházejí. Nevydrží tady.

Takovou kyselou duchovní břečkou, kterou lid je nucen kupovati za svůj uspořený groš, by pohrdli i měšťáci.

*

Ve jménu lidu a lidovosti přinášíte dříví na kacířskou hranici a dopouštíte se nejohavnějších bezpráví proti duchové svobodě individuí. Lid má za našich dnů svoje dvorní sluhy, dvorní básníky a dvorní pochlebníky zrovna tak jako měli despoti za starých časů. Tvoří jakousi lidovou akademii, kde za chvály a velebení třeba věšeti se lidu na krk, jako se ve starých akademiích předčítaly oslavné vzpomínky excellence. V rukou těchto našich moderních copařů stává se také literatura a kritika rovnou cestou literární politikou s generálními řády z nejvyššího stavu a agitaci jako kolem volebního osudí.

Dopisy

Nechce být rovnoprávnou.

Milý pane redaktore,

děkuji Vám za zaslání čísla »Socialisty«, s odpovědí na můj dopis, který Jste otiskl v Přítomnosti pod titulem »Jedna, která nevolila«. Rozumím-li dobře, podnítila jsem hněv některé z bojovnic za práva žen. To jsem nechtěla; tím méně cítím chuti své stanovisko k volební povinnosti hájit, nebo o něm diskutovat. Vám osobně na vysvětlenou:

Nevím, čím bych se byla provinila přiznáním, že politice nerozumím. Jsem pevně přesvědčena o tom, že jí nerozumí žádná žena na světě, nevěřím, že by žena mohla míti opravdový hluboký zájem o něco podobného, a není přece možno rozuměti něčemu bez zájmu. Snad se ženy naučí znáti politické strany, jejich cesty a cíle atd., snad se dají svými muži přesvědčiti, že ta a ta strana jest jedině dobrá a jdou pak s nadšením vhoditi list do urny. Ale tvrdí-li o sobě, že sledují politiku se zájmem nebo v ní dokonce s nadšením pracují, zdá se mi, že nejsou docela upřímny samy k sobě. — Obavy mé soupeřky, že můj dopis vyšel z řad »odpůrců politického zrovnoprávnění žen s muži« jsou zcela oprávněny, neboť jsem skutečně zarytým odpůrcem všeho podobného. Nejen že si nepřeji býti někdy jakkoli zrovnoprávněna s muži, ale jsem dokonce pevně přesvědčena, že něco podobného jest naprosto nevyplnitelno at už v politice nebo kdekoli jinde. Chtěla bych se jen zeptati některé z politických pracovnic, byla-li by ochotna převzíti odpovědnost a povinnosti muže politicky činného. Nemyslím, že by to dokázala. A v čem jest potom rovnoprávnost?

Konečně se chci přiznati k jedné ze svých špatných vlastností, která mnoho působila při tomto rozporu. Poručí-li se mi, že musím něco udělat, stává se, že si postavím hlavu a prostě nemohu. Snad dobrovolně bych byla šla. Snad bych i projevila zájem a dala si věc vyložit. Ale mám nade všecko ráda svobodu, i v maličkostech. A tak jsem nešla. Napište mi, pane redaktore, která z nás má pravdu. *St.*

Porovnání socialistické myšlenky.

Velectěný pane redaktore »Přítomnosti«!

Tento Váš nový časopis by se dobře hodil k řadě úvah, jako byla kdysi Vaše »úpadek liberalismu«. A nyní toužím po porovnání socialistické myšlenky, jak se projevuje v Anglii, Rusku a Německu.

Jest-li se troufám dříve mou úvahou — toť jenom abych Vás k lepšímu svedl.

V Anglii se etabluje dělnická vláda, jako se v r. 1920 chtěla zařídit u nás komunistická — zde ale ve zlém smyslu. Naši komunisté chtěli jenom blahobyt měšťáctva si osvojit. Tam ale si dělnická vláda hledí svých úkolu pouze ve smyslu: »bussines as usual«, jak Jste psali. Prozatím; až jak budou sedět dobře v sedle. Takový program slibuje něco. Ku podivu jak dobře Angličan rozumí českýmu: dvakrát měř a jednou řež. Za to ale v Rusku! Ubohý národ, který ještě zaostálý, přijímá vymoženosti a myšlenky pokročilých národu a nemuže to strávit.

Jelikož pane redaktore ve Vašich článcích přinášíte rád drastický přirovnání, budíž mně dovoleno, Vám takovým posloužit vzhledem na situaci Ruska.

V 70tých letech dodala fa R. Sack z Plagvitz pár vagonu svých pluhů do Rumunska, při které dodávce bylo hlavní podmínkou, že pluhy musí 12 palců hluboko orat. Po učiněné dodávce došla stížnost, že pluhy neořou více než 6″. A inženýr, který do Rumunská dojel, se tam ovšem podivil, když shledal, že, jakmile

byly pluhy postavení na žádanou hloubku, zapřažení voly v tom nechtěli táhnout. Tam se totiž oralo tak, že 20 až 30 zapřažených pluhu se za sebou nechalo vorat bez oráče — na druhým konci poli 2 mužové vyhodili pluh ze země, obratili potah, a ten zas klidně táh brázdu druhou zpět. Při větši hloubce než 6" ale voly sami nešli, následkem toho se nedalo hlejbš orat. (K Vašemu lepšímu porozumění musím uvést, že Sackův pluh nemusí být při práci držen, on se sám brázdy nespustí, což dnes ovšem každý vesnický kovář shotoví.) Tak se mně jeví socialismus, nebo jeho nejradikálnější odruda, komunismus na Rusi.

A jest-li mně v Anglii social. dosud nic nedokázal, a v Rusku myšlenka je hluboko discreditovaná, v Německu je jasně vidět, že socialisté jsou v první řadě lidé, národní lidé, a všechno jejich provolávání o třídným boji je křehká teorie, když národ je v sázce. Tam, kde byla před ještě 10 lety nejmocnejší, nejhlučnejší socialní strana, s pohlavárama, že jim nebylo nikde rovno, dnes skýtá zdrcující ilustraci k slovu: Bohové trestaji splněním tužby. Je těžko věřit člověku, který doufá v pokrok lidstva, že v tomto poniženi, v té bezradnosti socialní strany v Německu by byl pokrok v myšlence socialismu.

Byl jsem v mládi zcela zaujat myšlenkou socialismu; teď v stáři vidím, jak je daleká cesta, a že nevede rovně; často zase zpět.

Poroučeje se Vám v hluboké uctě Váš

J. P.

Zákon, který to nemyslí tak zle.

Pane redaktore,

nezdá se Vám pozoruhodnou maličkost, že jsme dosud nikde neslyšeli o bilanci zákona proti monarchismu a o zrušení šlechtických titulů? Mám dojem, že tato oblast působnosti naší byrokracii nebaví. Buďto je vše v pořádku a zákony toho druhu byly zbytečny, nebo se z delikátnosti k příslušníkům někdejší aristokracie o ničem nemluví. Ale palec se jim drží.

U nás v Londýně, kde zákon o zrušení šlechtictví v Československu nadělal z počátku tolik hluku, vše se již udobřilo. Že to zákon nemyslí doopravdy tak zle, dokázal by sám bývalý tajemník zdejší čsl. legace exhrabě František Bořek Dohalský, jemuž se hrnuly z vlasti dopisy opatřené v adrese důsledně titulem hrabě. Svět se z toho nezhroutil a v Anglii nedělá špatný dojem, když československá pošta o zrušení šlechtických titulů ničeho neví, nebo zamhouří nad nimi oko.

V Londýně, 5. února.

Republikán.

Quo vadis, iustitia?

I.

Pane redaktore!

Ke článku pod jménem »Quo vadis, iustitia?« ze 4. čísla Vašeho listu chtěl bych Vám podati další doklad »nezávislosti« naší justice, doklad případu, jenž v bratislavské veřejnosti budí právě největší rozrušení. Je to případ správce státní nemocnice Vlastimila Pulkrábka. Tento, jak již z denních listů známo, urazil hrubým způsobem p. presidenta republiky a ministra dra Beneše, obviniv dotyčné, jako by se byli v naší zahraniční revoluci nečestným způsobem obohatili. Výroky jmenovaného dosvědčili tři seriósní svědci, z nich dva duchovní, a státní zástupce podal na správce Pulkrábka žalobu, což jest nejlepším důkazem, že svědecký materiál byl průkazný. Ale co se nestalo? Správcem ministerstva zdravotnictví jest exponent lidové strany msgre Šrámek a správcem ministerstva spravedlnosti exponent téže strany dr. Dolanský. Na dva duchovní svědky učiněn byl nátlak, třetí svědek, nejzávažnější, revident státní nemocnice, odpraven tím způsobem, že obviněnému správci Vlastimilovi Pulkrábkovi přiharcoval na pomoc jeho bezprostřední představený odborový přednosta dr. Richard Bébr, který výpověď hlavního svědka označil jednoduše jako akt msty. Ačkoli výrok sekč. šéfa dra Bébra neodpovídá nikterak pravdě, bylo řízení proti p. Pulkrábkovi na pokyn z ministerstva spravedlnosti prostě zastaveno. Případ sám o sobě jest hrubým políčkem naší justici, čím však tento případ provází ministerstvo zdravotnictví, jest neslýchaný akt byrokratické msty a volá po okamžitém zakročení. Tři přední úředníci bratislavské nemocnice, kteří odvážili se postavit na půdu zákona na ochranu republiky a proti favorisovanému správci Pulkrábkovi svědčit, jsou sekčním šéfem drem Rich. Bébrem systematicky pronásledováni. Jsou jim odpírány peněžní náležitosti, zadržovány výplaty drahotních přídavků, stěhovacích výloh, přídavků na děti, ba i definitivní jmenování. Upozorňuji na tento případ příslušné kruhy parlamentní a legionářské, které se musí zasaditi o to, aby trestní řízení vůči p. Pulkrábkovi bylo obnoveno a svědci vzati v ochranu. Zakročení jest tím naléhavější, ježto případ zejména v slovenských kruzích budí opravdové rozhořčení. Byl-li odsouzen dělník, jenž v opilství mluvil o provisoriu mapy naší republiky, musí spravedlnost súčtovati i s p. Vlastimilem Pulkrábkem. Jeho správcovství jest v tomto případě okolností nikoli polehčující, nýbrž přitěžující.

Ba.

Quo vadis iustitia?

II.

Pan ministr spravedlnosti žádá nás, abychom na opravu své zprávy uveřejněné pod tímto nadpisem v našem listu ze dne 7. února 1924 uveřejnili jeho sdělení, že neodpovídá skutečnosti, že by do ministerstva spravedlnosti docházelo nyní nápadně mnoho lidí soudem postižených, příslušníků to lidové strany, že se kupí četné stížnosti na soudy a soudce v podatelně ministerstva od straníků lidových organisací, aniž by byly vyčerpávány pravidelné opravné prostředky. Pravda jest naopak proti tomu, že intervenují v ministerstvu zástupci téměř všech stran politických a že ministerstvo spravedlnosti bez ohledu na to, kdo intervenoval, zejména, zda intervenoval člen Národního shromáždění nebo jiná osoba, všechny věci zkouší a opatří, co zákon nařizuje a dovoluje. Na takové intervence, jež bývají opřeny o důvody veřejného zájmu a neslouží jen podpoře osobních zájmů stran, vztahují se visitky a dopisy nejen zesnulého arcibiskupa Stojana, ale i jiných politicky činných osob různých stran, jakož i poznámky na spisech o jejich intervencích.

O tom, že proti jakémusi židovi bylo zavedeno trestní řízení pro lichvu, že se však tento dal během řízení pokřtíti a přestoupil ke straně lidové a že tato se o něho dále starala, není ministru spravedlnosti a ministerstvu ničeho známo. Co se týče kancelářského úředníka, jenž prý zpronevěřoval sirotčí a úřední peníze soudu poštou docházející, podalo státní zastupitelství v Táboře dne 3. srpna 1922 zprávu, že obviněný úředník zatajoval i spisy, jichž zatajení pro něho nemělo žádného významu, že v zásuvkách jeho stolu byly nalezeny peníze, které měly býti uloženy do sirotčí pokladny, že obnos nedostávajících se peněz nebyl však značný a že by pro zpronevěru této částky byl obviněný sotva chtěl sebe a svou rodinu zničiti. Dále uvádí státní zástupce, že obviněný měl u soudu svých peněz 2000 Kč, které na krytí schodku stačily, že dle lékařského posudku trpí silným stupněm neurasthenie a zkornatěním tepen a stenocardici a to již po dlouhá léta, že jeho vůle jest chabá, že všechno opomenutí jeho vzniklo z jeho chorobného stavu a že toto opomenutí nelze mu přičítati. Státní zastupitelství prohlásilo proto vrchnímu státnímu zastupitelství úmysl svůj trestní řízení zastaviti a vrchní státní zastupitelství postup tento schválilo a navrhlo odstoupení spisů trestních presidiu krajského soudu v Táboře ku potrestání obviněného pro nepořádnost. To se také stalo.